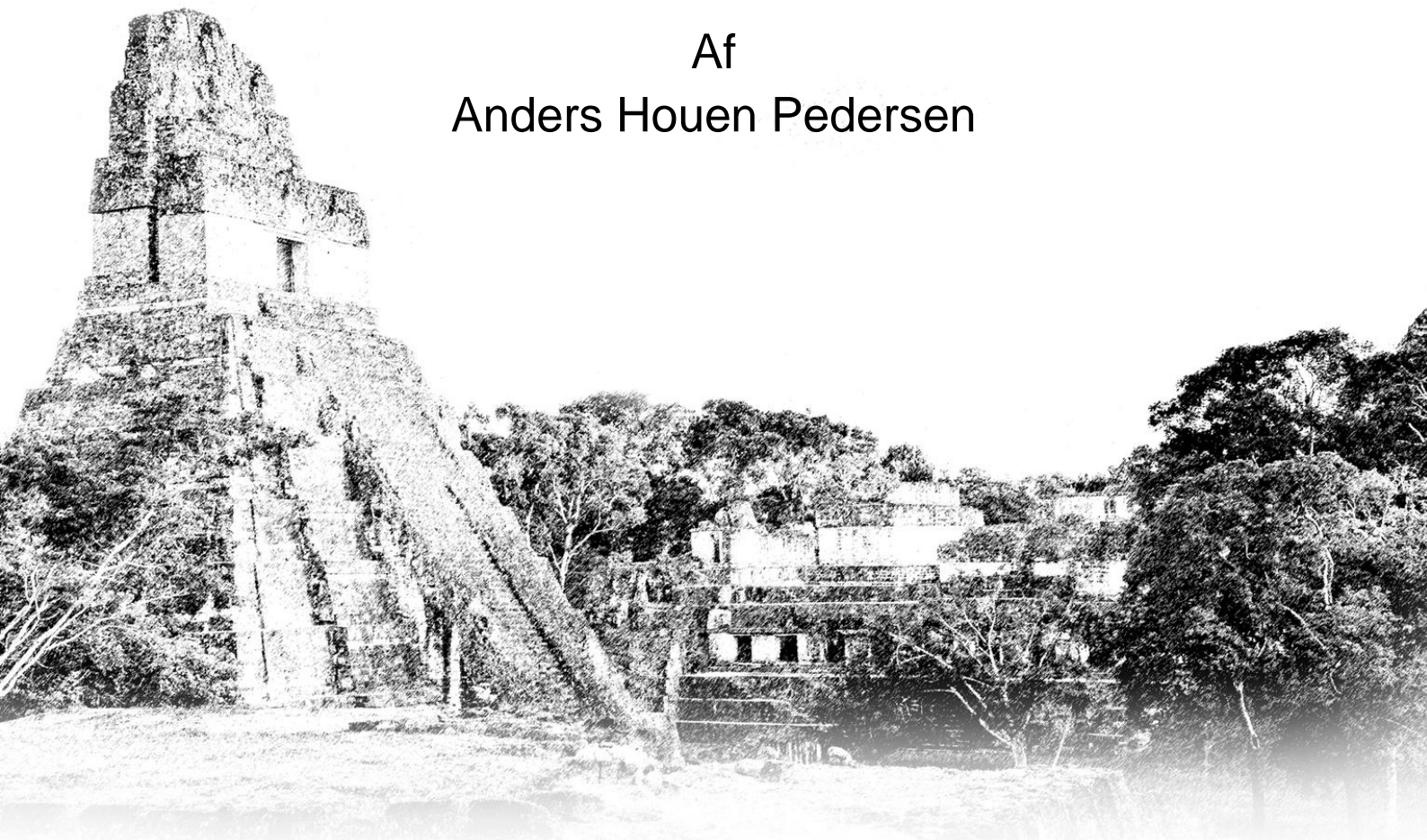

Forsoning og erindringer efter borgerkrigen i Guatemala

Af
Anders Houen Pedersen

KANDIDATSPECIALE

Kandidatuddannelsen i historie (gymnasielæreruddannelsen)

Anders Houen Pedersen (20153139)

Vejleder: Ivan Lind Christensen

Aalborg Universitet - juni 2020

Indholdsfortegnelse

Forkortelser.....	3
1. Indledning	4
1.1 Problemformulering:	6
1.2 Relevans	7
2. Forskningspræsentation.....	7
2.1 Forskningsdiskussion	13
3. Teori	15
3.1 Erindringsfællesskaber	15
3.2 Gregory H. Stanton - ti stadier af folkemord.....	18
3.2.1 Stantons første 9 stadier	19
3.2.2 Stantons tiende stadie - benægtelse og tavshed.....	20
4. Metode og strategi	22
4.1 Analysestrategi og struktur	22
4.2 Kilderedejgørelse og anvendt litteratur	24
4.3 Kildekritiske overvejelser	26
5. Analyse.....	27
5.1 Traumer og erindringer.....	28
5.1.1 Vold og masse mord	29
5.1.2 Voldtægter og kønsbaserede erindringer	30
5.1.3 Terror og frygt	32
5.1.4 Bearbejdelsen af traumer	34
5.1.5 Økonomisk restitution og kompensation.....	37
5.1.6 Delkonklusion på første analysedel.....	39
5.2 Forsoningstiltag og mobilisering	41
5.2.1 anbefalinger til forsoning fra CEH	42
5.2.2 Den guatemalanske stats bestræbelser på forsoning.....	45
5.2.3 Kampen om narrativer og den nationale sikkerhedsideologi.....	47
5.2.4 Ikke statslige initiativers virke efter konflikten	53
5.2.5 Delkonklusion på anden analysedel.....	59
6. Fremtidsudsigter for ofrene i Guatemala	61
7. Konklusion	65
8. Bibliografi.....	68
8.1 Bøger og forskningsartikler.....	68
8.2 Internetsider, links og avisartikler.....	69
8.3 Rapporter, lovtekster og dokumenter.....	71

Forkortelser

- AHPN** - *Archivo Histórico de la Policía Nacional* (National politiets historiske arkiv)
- CAFCA** - *Centro de Análisis Forense y Ciencias Aplicadas* (Center for retsanalyse og anvendte videnskaber) - <https://www.cafca.gt>
- CEH** - *Comisión para el Esclarecimiento Histórico* (FN's kommission for historisk klarhed)
- CERD** - *Committee on the Elimination of Racial Discrimination* (FN's Komité for afskaffelse af racediskriminering) - <https://www.ohchr.org/en/hrbodies/cerd/pages/cerdindex.aspx>
- CNAP** - *Consejo Nacional para el Cumplimiento de los Acuerdos de Paz* (Nationalrådet for overholdelse af fredsaftaler) - <http://cnap.gob.gt>
- CONAVIGUA** - *Las mujeres viudas, miembros de la Coordinadora Nacional de Viudas de Guatemala* (Den nationale koordinator for enker i Guatemala)
- CONCODIG** - *Consejo Nacional de las Comunidades para el Desarrollo Integral de Guatemala* (Det nationale råd for fællesskaber for integreret udvikling af Guatemala)
- COPREDEH** - *Comisión Presidencial Coordinadora de la Política del Ejecutivo en Materia de Derechos Humanos* (Præsidentskommissionen for koordinering af den udøvende politik for menneskerettigheder) - <http://conavigua.tripod.com>
- CUC** - *Comité de Unidad Campesina* (komitéen for forenede bønder) - <http://www.cuc.org.gt/web25/>
- ECAP** - *Equipo de estudios comunitarios y acción psicosocial* (Samfundsundersøgelser og psykosociale handlingsteam) - <http://ecapguatemala.org.gt>
- EGP** - *Ejército Guerrillero de los Pobres* (De fattiges guerilla hær)
- FAFG** - *Fundación de Antropología Forense de Guatemala* (Fonden for retsmedicinsk antropologi i Guatemala) - <https://fafg.org>
- FAR** - *Fuerzas Armadas Rebeldes* (Oprørshæren)
- FAMDEGUA** - *Asociación de Familiares de los Detenidos-Desaparecidos de Guatemala* (Sammenlutning af pårørende til tilbageholdte og forsvundne i Guatemala) <http://famdeguagt.blogspot.com>
- HRW** - *Human Rights Watch* (Menneskerettighedsorganisationen Human Rights Watch) - <https://www.hrw.org>
- MPC** - *Memorial para la Concordia Guatemala* (Mindesmærke for Concord Guatemala) - <http://www.memorialparalaconcordia.org>
- MTM** - *Mujeres transformando el mundo* (Kvinder der forvandler verden) - <https://www.mujerestransformandoelmundo.org>
- PNR** - *Programa Nacional de Resarcimiento* (Det nationale reparationsprogram)
- SEPAZ** - *Secretaría de la Paz* (Freds-sekretariatet)
- UNAMG** - *Unión Nacional de Mujeres Guatemaltecas* (National Unionen af guatemalanske kvinder) - <https://unamg.org>
- UNDP** - *United Nation Development Program* (FN's udviklingsprogram) - <https://www.undp.org>

1. Indledning

“Day by day, the number of missing, assassinated, and massacred increased. (...) Many people were forced off their vans by the army, and the fear was immense in families; terror was also present on the streets as well as in the houses.”¹

- Rosalina Tuyuc Velásquez

Således forklarer Rosalina om sine traumatiske oplevelser under den guatemalanske borgerkrig. Specielt i årene fra 1976 til 1986 blev voldshandlinger dagligdag for Rosalinas etniske gruppe. Overgrebet mod den indfødte befolkning, mayaindianerne, er en del af en 36 år lang borgerkrig, hvor mayaindianerne blev forfulgt af regeringshæren på grund af deres påståede tilslutning til oprørsgrupper. Guatemala var oprindeligt hovedsædet for maya-civilisationen, som dominerede området politisk og kulturelt, en position de oprettholdt indtil europæernes opdagelse og indtog af Mellemamerika i 1523. De spanske conquistadors overtog størstedelen af Guatemala og den indfødte befolkning måtte søge tilflugt i det centrale højland. Kolonisationen af de områder mayaerne førhen herskede betød også, at den indfødte befolkning blev mindre samt undertrykt af den spanske koloniseringsmagt. Mayaerne formåede, som den eneste etniske gruppe i Mellemamerika, at forblive en majoritet i deres land, men blev stadig politisk, økonomisk og kulturelt underlagt koloniseringsmagten og senere guatemalanere med europæiske rødder.²

De store plantageejere skulle sikre billig arbejdskraft for at imødekomme den store efterspørgsel på specielt bananer og kaffe. Det betød også, at staten institutionaliserede racistiske og systematiske love, som pressede mayaerne og de fattigste ladinoer³ til at arbejde i slavelignende forhold.⁴ Plantageejerne kunne herefter frit udnytte mayaerne, idet de blev anset for at være udstødte fra det resterende samfund. Denne undertrykkelse og udnyttelse af den indfødte befolkning blev først forbedret i 1944, da to fol-

---

¹ Shoah Foundation: *The Guatemalan Genocide Video Testimonies*, Rosalina Tuyuc Velásquez (2015), 0:20:28 - 0:22:30

² Fabrice Lehoucq: *The Politics of Modern Central America: Civil War, Democratization, and Underdevelopment* (Greensboro: Cambridge University Press, 2012), side 12

³ Projektet vil benytte termen “ladino” om de guatemalanere som ikke er indfødte, men har europæiske rødder. Denne terminologi benyttes i Guatemala og i den gængse forskning.

⁴ Etelle Higonnet: *Quiet Genocide* (New Brunswick, New Jersey: Transaction Publishers, 2009), s. 2

kevalgte præsidenter over en periode på ti år indførte flere reformer, som skulle imødekomme den enorme sociale ulighed, som landet stod i på daværende tidspunkt. Tvunget arbejde i plantagerne blev afskaffet, stemmerettighederne udvidede, foreningsfrihed etableret og landboreformer indført så flere kunne få eget landbrug. Denne reformperiode splittede landet ideologisk mellem socialismen og liberalismen, en splittelse der i samtiden også eksisterede på globalt plan.⁵

I 1947 iværksatte den daværende amerikanske præsident, Harry S. Truman, sin inddæmningspolitik, Truman-doktrinen, som forsøgte at begrænse sovjetisk indflydelse på geopolitisk niveau. Socialisme blev fra amerikansk side anset for en trussel for verdensfreden og betød derfor, at Guatemala stod i fare for at falde i sovjetisk indflydelsesfære, en risiko den amerikanske efterretningstjeneste havde til hensigt at komme til livs. I 1954 blev et statskup iværksat efter CIA's ordre og hjælp.⁶ Kuppet afsatte den reformvenlige præsident og i stedet blev der indsat en statsleder, som kunne opfylde USA's krav om antikommunisme. Skiftet medførte et brutalt regime, som ofte brugte USA som støtte til at undertrykke revolutionære grupper, reformvenlige politikere og mayaerne. I 1960'erne, efter den cubanske revolution og afslutningen på Korea-krigen, blev Amerikas involvering i Guatemala blot større, idet man vurderede, at landet var under risici for en kommunistisk revolution. Det fordrede, at den amerikanske regering pressede den guatemalanske regering til at oprette specialenheder, også kaldet dødspatroljer, til at bekæmpe revolutionære kræfter uanset omkostningerne.⁷

Borgerkrigen udbrød de facto i 1962 mellem den guatemalanske regering og de nyoprettede revolutionære oprørsgrupper *Rebellious Armed Forces (FAR)* og senere *Guerrilla Army of the Poor (EGP)*. I løbet af 60'erne og 70'erne steg intensiteten af terrorisme fra oprørsgrupperne mod landets elite i håbet om ændringer. Højlandet blev brugt til guerillakrig, imens man i byerne så en 4-dobling i antallet af protester mod landets regering. Regeringshæren slog hårdt igen og fik nedkæmpet FAR i starten af 70'erne. I 1975 var antallet af væbnede konflikter det laveste siden begyndelsen af borgerkrigen, men det skulle langt fra være enden på konflikten. Voksende utilfredshed over den brutale undertrykkelse af de fattigste fik en ny opposition til at mobilisere sig.

---

⁵ Ibid., side 2-4

⁶ Ibid., side 5

⁷ Lehoucq: *The Politics of Modern Central America: Civil War, Democratization, and Underdevelopment*, side 53-55

I 1976 stod Guatemala overfor en kæmpe humanitær krise, da et jordskælv dræbte op imod 27.000 indbyggere. Denne naturkatastrofe, samt regeringshærens fortsatte undertrykkelse, skulle skabe grobund for en voldsom modstand mod regimet, en modstand som blev slået hårdt ned på. Antallet af guerillakrigere voksede til omkring 8000 bevæbnede krigere og væbnede konflikter blev dagligdag for Guatemala. I et forsøg på at gøre en ende på oprørsgrupperne begyndte hæren systematisk at angribe de fattigste områder i højlandet hvor oprørsgrupperne, men også mayaerne, boede. Mayaerne måtte ofte stå på mål udelukkende på grund af deres etnicitet og socioøkonomiske situation, idet hæren havde udpeget dem som logistisk netværk for guerillahæren. Ladinoerne anså mayaerne for at være andenrangs mennesker, som fra naturens side var konflikt-skabende, hvorfor netop denne befolkningsgruppe hovedsageligt blev beskyldt for at stå i ledtog med oprørsgrupperne.⁸

Koncentrationen af undertrykkelsen mod mayaerne udviklede sig til massakre, massebord og kidnapninger, som først aftog i slutningen af 80'erne og afsluttede helt efter en fredsaftale i 1996. Borgerkrigen afsluttede, men efterlod store traumer hos de ofre der stod tilbage. Regeringshæren havde nedbrændt 624 landsbyer, efterladt en million mennesker som flygtninge og borgerkrigen havde kostet 150.000-200.000 menneskeliv.⁹ Her størstedelen civile mayaindianere og fattige ladinoer, som qua deres etnicitet, kultur eller socioøkonomiske ståsted blev forfulgt på grund af deres påståede andel i oprørsgruppernes logistiske netværk.¹⁰ Guatemala blev efterladt med ofre og pårørende, som ønskede klarhed over begivenhederne og svar på, hvad der skete med de mange forsvundne individer. Der var brug for en forsoningsproces efter det, som ofrene og senere FN's kommission for historisk klarhed (CEH) betegnede som et folkemord.¹¹

1.1 Problemformulering:

Hvilket krav om retfærdighed, klarhed og forsoning kræves der af ofrene 34 år efter regeringshærens overgreb på den indfødte befolkning i Guatemala i perioden 1976 til 1986 og hvordan imødekommer regeringen og NGO'er kravene?

---

⁸ Ibid., side 57

⁹ Ibid., side 58

¹⁰ FN's Sandheds Komité konkluderede at 86 procent af ofrene var mayaindianere. CEH's konklusioner og forslag til den guatemalanske regering, findes i Etelle Higonnet's bog: *Quiet Genocide*.

¹¹ Higonnet: *Quiet Genocide*, side 128

1.2 Relevans

Den væbnede konflikt i Guatemala er et af de mest omfattende overgreb mod en indfødt befolkning i nyere tid, men er dog forbigået i mange diskussioner og optegnelser af folke-mord. Det stille folkemord, som det også kaldes, er et eksempel på, hvilken magt benæg-telse og tavshed har over en konflikts efterspil - et efterspil som efterlader uforløste trau-mer. Traumerne bliver så inkorporeret i ofrenes, mayaernes, kollektive identitet og be-vidsthed, med den konsekvens at hverdagen er præget af et minde om vold. Uden yderli-gere internationalt og forskningsmæssigt fokus på ofrenes krav på anerkendelse, kan det officielle erindringsnarrativ fortsat nægte at vedgå mayaernes erindringsfællesskab og deres kollektive bevidstheds relevans for fremtidens Guatemala.

Ofrene bliver efterladt med et uforløst ønske om retfærdighed, anerkendelse og klarhed, som ifølge Ben Kierans artikel *Wall of silence* ikke før nyere tid er kommet i aka-demisk søgelys. Ifølge hans forståelse af folkemords-forskning, har der inden for forsk-ningsfeltet været et fokus på statsintervention, fremfor folkemords-prævention.¹² Ifølge Kierans analyse af studiet af folkemord er Guatemala meget overset, hvorfor 'en mur af tavshed' over emnet er blevet opbygget. Dette projekt vil forsøge at bidrage til nedbryd-ningen af denne mur af tavshed, med det formål at promovere forsoning i et land, hvor dette er stærkt tiltrængt, samt skabe plads til italesættelsen af identitet, anerkendelse og ønsker for fremtiden. Dette projekt vil hovedsageligt beskæftige sig med ofrenes sociale position, kollektive identitet og erindringsfællesskab med traume som grundsten samt anskue, hvorvidt deres position er forsøgt løst fra statslig, men også fra ikke-statslig side.

2. Forskningspræsentation

Forskningsfeltet om brutaliteterne under borgerkrigen, opstår oprindeligt som en del af forskningsfeltet indenfor statsterrorisme og undertrykkelse. Efter udgivelsen af bogen *I, Rigoberta Menchú* som udkom i 1983, midt under borgerkrigens mest bekymrende år, blev Rigoberta Menchús Tums egne beretninger om grusomhederne, medvirkende til, at verdenssamfundet fik øjnene op for hendes og mayaernes dagligdag med undertrykkelse, vold og ekskludering fra samfundet. Historier som hendes fik yderligere sat fokus på den

---

¹² Ben Kiernan: *Wall of Silence: The Field of Genocide Studies and the Guatemalan Genocide*, i: Bernt Hagtvet: *Den dannede oprører* (Oslo, Dreyers forlag, 2016), side 190.

politik mod oprørsgrupper, som regeringshæren under ledelse af den tidligere guatemalanske præsident Efraín Ríos Montt havde ført i 1983. Rigoberta fik i 1992 tildelt Nobels fredspris for sin indsats for at forbedre forholdene for ofrene, i forhold til de forbrydelser de havde været udsat for.

På trods af dette er forskningsfeltet inden for folkemord blevet beskyldt for ikke at inkludere Guatemala i deres undersøgelser. Omend nogle forskere forsøgte at advare verdensbefolkningen om folkemordet allerede under begivenhederne, her for eksempel Leo Kuplers artikel *Types of Genocide and Mass Murder* fra 1983, fik emnet ikke megen vind under sejlene, også selvom der blev advaret om faretruende begivenheder.¹³ Selv indenfor studierne af Mellemamerika og Latinamerika skulle der gå en årrække før Guatemala kom på dagsordenen. De første undersøgelser, som også gjorde opmærksom på folkemords-lignende tilstande, blev samlet af Robert M. Carmack i værket *Harvest of Violence: The Maya Indians and the Guatemalan Crisis* i 1988. I dette værk fremhæves 'scorched earth operations' som den endelige politik mod oprørerne, der medførte de store civile tab. Der argumenteres i værket for, at regeringen og hærens strategier havde karakter af statsterror imod civile fællesskaber, herunder specielt mayaerne.¹⁴

Forskningsfeltet, som fokuserede på statsterrorisme, blev splittet i 1990'erne af forskellige fokuspunkter. En række forskere valgte at beskæftige sig med de økonomiske og politiske faktorer, som forårsagede konfliktens omfang. Samtidigt bearbejdede en anden række forskere kvantitative og kvalitative optegnelser af begivenhederne ud fra statistik og ned til interview niveau. Et tredje centralt forskningsfelt opstod i midt 90'erne og var en strømning, som ønskede at forstå, hvordan ofre og gerningsmænd havde efterbehandlet deres traumer fra krigens forfærdeligheder. Denne strømning er vokset ud fra et bredere forskningsfelt opstået efter borgerkrige og folkemord i blandt andet Rwanda, ex-Jugoslavien, Cambodja og Irak. Fokuspunktet for dette forskningsperspektiv blev 'transitional-justice'. Begrebet skal forstås således, at der ønskes juridisk retfærdighed, historisk klarhed og forsoning med det formål at kunne bevæge landet, som helhed, mod demokratiske principper. For at skabe en analyse af behovet for forsonings-tiltag, er det centralt også at have øje på, hvilke dynamikker tiltagene har for den demokratiske udvikling og hvilke traumer denne udvikling vil kunne afhjælpe. Projektet tilskriver sig delvist

---

¹³ Kiernan: *Wall of Silence: The Field of Genocide Studies and the Guatemalan Genocide*, side 172

¹⁴ David Stoll: *Evangelicals, Guerrillas, and the Army: The Ixil Triangle under Ríos Montt*, i: Robert M. Carmack: *Harvest of Violence. The Maya Indians and the Guatemalan Crisis* (London: University of Oklahoma Press, 1988), side 90-118

denne forskningstradition og vil hovedsageligt arbejde ud fra forskere, som behandler dette perspektiv, heriblandt Etelle Higonnet og Victoria Sanford.

Menneskerettighedsforkæmper og forsker Etelle Higonnet samlede i værket *Quiet Genocide* i 2009 en kort analyse og oversættelse af CEH's rapport fra 1999, for at kunne bringe dens konklusion til revision. Higonnets analyse forsøger først og fremmest at informere engelsktalende forskere om det, som hun mener, er det mest oversete folkemord i verdenshistorien. Selve analyseobjektet i bogen er en diskussion af komitéens arbejde i Guatemala, med det formål at kunne drage inspiration til fremtidig håndtering af post-konfliktområder. Værket præsenterer CEH som en foregangs-enhed for transitional justice og sandhedskomitéer. Higonnet beskriver således om CEH som enhed:

“(...) The CEH was a path-breaking body of its time. It created precedent of in the world of transitional justice and truth commissions. It marriages human rights scholarship and activism on the ground (...)”¹⁵

Ifølge værket er transitional justice og sandhedssøgen den første grundsten til at kunne begynde forsoning i post-konflikttrante stater. Projektet ønsker at benytte værket til at skabe overblik i CEH's styrker og svagheder, samt deres udfordringer med fornægtelse hos gerningsmændene. Forskningen bringer derfor et indblik i, hvordan transitional justice i form af sandheds komitéer har hjulpet Guatemalas mange ofre, hvilket er en forskningsvinkel der ønskes inddraget i projektet. Higonnets værk bringer desuden oversættelsen af CEH-rapporten fra 1999, som konkluderer, at der per definition er tale om folkemord og ikke blot krigsforbrydelser.

I forhold til retsforfølgelser, konkluderes der i værket, at manglende anerkendelse på folkemord og dertilhørende manglende juridiske efterspil, medfører et enormt problem for forsoningen i lande, der har gennemgået væbnede konflikter. De fremhæver, at de store internationale domstole, såsom de midlertidige krigsforbryderdomstole og Den Internationale Straffedomstol, ikke har haft slagkraft til at kunne eksekvere arrestordre, hvis staten eller statens domstole modarbejdede de internationale domstole. Konkluderende skrives der i *Quiet Genocide*, at man ikke udelukkende kan forsøge at retsforfølge transnationalt og internationalt, men at der internt skal være et ønske om at retsforfølge. Analysen peger på, at man i højere grad vil kunne opnå resultater gennem en styrkelse af

---

¹⁵ Higonnet: *Quiet Genocide*, side XI og XVIII

de domestiske domstole, i et håb om, at der på sigt kan skabes domstole der retfærdigt dømmer folkemordshandlinger.¹⁶ Disse konklusioner vil tages til efterretning, for at give et indblik i, hvilke principper om retfærdighed ofrene har eller mangler.

Ligeledes for Higonnet er spørgsmålet om retfærdighed og historisk klarhed omdrejningspunktet for Victoria Sanford, som er professor ved Lehman College New York. Sanford er forfatter til flere værker med Guatemala og borgerkrigen som omdrejningspunkt, heriblandt findes bogen *Buried Secrets* som udkom i 2003. Bogen er skrevet som led i hendes doktorafhandling og har været lang tid undervejs, da hendes feltarbejde startede i 1994. Afhandlingen er hovedsageligt kvalitativt, da interviews med ofre, gerningsmænd og borgere skaber vej for en analyse af, hvordan de forskellige aktører bearbejder deres erindringer. Sanford er derfor en central forsker både indenfor Guatemalas og mayernes historie, men ligeledes indenfor studiet af kollektive erindringer og forsoning.

Sanford ønsker med sin forskning at nuancere den måde forsoning fortolkes på og forklarer i sit værk, hvordan sandhed og erindringer skal inkorporeres for at kunne skabe psykisk helbredelse for ofrene. Kollektive og individuelle erindringer af volden skal synliggøres, for at kunne bringe anerkendelse af ofrenes traumer. Derudover konkluderes der, at ansvarsstillelse er afgørende for overgangen mellem et autoritært militaristisk samfund til et forsonet demokratisk samfund. Sanford skriver indledende således om sin målsætning for sin forskning:

“(...) My research also demonstrates that truth, memory, community healing, and justice are integral to a successful transition from an authoritarian regime and that there can be no rule of law or democracy without attending to issues of truth and memory.”¹⁷

Det tydeliggøres altså fra Sanford, at hendes forskning ønsker at inddrage synspunkter, der kan ses i et bredere perspektiv lige fra ofrenes erindrings betydning for den kollektive bevidsthed til det fremvoksende krav om sandhed, retfærdighed og healing. Hun udbyder dertil, at hendes metodiske tilgang er at dele undersøgelsen op i tre temaer.

Et tema skal undersøge, hvilken effekt udgravningerne af massegrave har på ofrenes behov på klarhed, samt hvordan ofrene gennem udgravningerne finder nyt rum for

---

¹⁶ Higonnet: *Quiet Genocide*, side 155

¹⁷ Victoria Sanford: *Buried Secrets: Truth and human rights in Guatemala* (New York: Palgrave Macmillan, 2003), side 20

deres kollektive identitet og borgerskab. Konklusionen lyder derudover på, at udgravningerne giver nyt lys til en forståelse af folkemord og sandheds fortolkning, som kan bruges som retsvidenskabelig bevisførelse mod regeringshærens forbrydelser. Sanford underbygger med interviews, at mayaerne har brug for disse udgravninger for at finde sandheden, med den gevinst at sandheden kan virke præventivt mod fremtidig systematisk vold. Sanford observerer udgravningerne under sit feltarbejde og analyserer sig, gennem efterfølgende interviews, frem til, at udgravningerne for ofrene, er en del af bearbejdelsen af deres traumer. Udgravningerne af massegrave, skal forstås som et led i kravet om sandhed og retfærdighed, samt et redskab til at komme væk fra at leve i et minde om terror.

I et forsøg på at finde overblik og system i den terror som ofrene gennemgik, forsøger Sanford i det andet tema at lave en etnografisk optegnelse af mayaernes vilkår før, under og efter de voldshandlinger, som de blev udsat for. Hun benytter sig igen af interviews for at skitsere den systematiske vold mod mayaerne. Hun opdeler deres udvikling i nyere tid gennem syv faser, som strækker sig fra voldsepisoder før massakren, til selve voldshandlingen til livet efter massakren. Hendes syvende fase *'living memory of terror'* er yderst interessant for denne opgave, idet den beskriver, hvorledes det overhovedet er muligt for den kollektive bevidsthed at komme sig over erindringerne om folkemord. Hun konkluderer ud fra sit kildemateriale og sine interviews, hvilke initiativer, der ifølgende, kræves af staten før der kan være håb om reel forsoning. Hun skriver således:

“State infrastructures of institutions and laws that, in the past, employed violence as an instrument of imbuing society with terror must be dismantled and rebuilt upon a foundation of democratic values and practices, without violence as a primary resource of the state. Yet, even these grand and significant gestures offer no guarantee to consolidate peace in fledgling democratic structures, because long after state structures of violence are dismantled, living memory of terror continues to exist and is reinvoked (with each new act of violence or its threat) in individual, community, and national consciousness.”¹⁸

---

¹⁸ Sanford: *Buried Secrets: Truth and human rights in Guatemala*, side 148

Hun pointerer her, at selv hvis staten nedlægger og genopbygger alle institutioner, der har brugt eller stadig bruger vold som ressource, med institutioner opbygget på menneskerettigheder og demokratiske principper, så vil den kollektive bevidsthed stadig være under påvirkning af mindet om vold.

Det tredje tema fremhæver den transformation og mobilisering mayaerne har gennemgået i deres håb om sandhed og retfærdighed. Hun sætter spørgsmålstegn ved, hvordan de overlevende på lokalt såvel som på nationalt plan, har kunne finde kræfter til at få spørgsmålet om et retsopgør mod gerningsmændene på dagsordenen. Hun påpeger i sin analyse, at den indsats mayaerne i fællesskab har gjort, har medvirket til, at indsatsen er blevet en del af deres kollektive bevidsthed og kultur, og at de har lært at navigere i deres offerrolle. Hendes konklusion er, at det kollektive minde om ekstrem vold kan overkomme selv den værste frygt og skabe nyt rum for folkelig mobilisering. Hun mener altså, at hvis der gives plads til at huske forfærdelighederne i fællesskab, vil det give ofrene motivation til at mobilisere sig og sætte krav.¹⁹ Hun sætter i sidste tema ligeledes spørgsmålstegn ved, hvordan retfærdighed og sandhed er forbundet til forsoning og hvorledes retfærdighed overhovedet er opnåelig gennem de nuværende institutioner.

De vigtigste konklusioner at drage ud fra disse tre temaer er, at frygten stadig herskede blandt mayaerne, da Sanford foretog sit feltarbejde i 1994, men at en spirende mobilisering var at spore. Hun fremhæver, at frygten vil blive tilbagevendende, grundet det kollektive traume, som ikke kan heles uden større omstruktureringer i de institutioner, som brugte vold eller undertrykkende metoder i fortiden. Dog argumenterer Sanford for, at der er blevet åbnet mere op og givet mere plads til at ofrene kan udtrykke sig om deres minder, hvilket har skabt motivation til at kræve retfærdighed og klarhed over det, som også Sanford konkluderer er et folkemord. Hun pointerer herunder, at staten skal acceptere, at der har været et decideret folkemord, som blev begået af regeringen. Ligeledes skal de, ifølge hendes synsvinkel, genopbygge deres institutioner og love ud fra demokratiske principper, først der kan der skabes forsoning i det samlede Guatemala.

---

¹⁹ Ibid., side 211-212

2.1 Forskningsdiskussion

Gennemgående for diskussionen omkring Guatemala er spørgsmålet om, hvorvidt guerillahærens indflydelse i højlandet var skyld i, at regeringen handlede, som de gjorde. Debatten starter da medforfatter til Carmacks værk *Harvest of Violence*, David Stoll, i 1990 udgiver bogen *Between two armies*, hvori han argumenterer for, hvordan guerillahæren provokerede hæren til at undertrykke, med det formål at vinde opbakning. Stoll trækker sig fra folkemords-diskussionen og antyder i stedet for, at mayaerne var et folk fanget mellem to hære, som kæmpede mod hinanden.²⁰ Det fremhæves i værket, at undertrykkelsen og statsterrorismen var en konsekvens af den indflydelse, guerillahæren havde skabt i højlandet og at de civile blot var fanget, som ofre i regeringshærens forsøg på at neutralisere denne indflydelse.

Stolls synspunkter er ligeledes at finde i sociolog Yvon Le Bot og hans værk fra 1995 *La Guerra en Tierras Mayas* som antager guerillaerne for at have provokeret et blodbad.²¹ Stoll og Le Bot tilskriver sig derfor den samme position, der overvejende ser oprørernes indflydelse som grunden til den hårde respons. Stoll mener blandt andet, at grunden til at mayaerne tilsluttede sig en guerillahær ikke var på grund af socioøkonomiske eller ideologiske årsager, men langt hen ad vejen på grund af frygten for hærens terror og modsvar. Med dette påstås der også, at mayaernes position under borgerkrigen ikke var presset af den racistiske undertrykkelse, som eksisterede før konflikten optrapning.

Andre forskere, eksempelvis Victoria Sanford, har siden kritiseret dette synspunkt ved at anfægte, at guerilla indflydelse ikke altid har været gældende før undertrykkelse og massakre. Hun mener altså, at de førnævnte forskeres konklusioner ikke er funderet på en retvisende analyse af statsterrorisme i Guatemala.²² Hendes 7 faser over mayaernes oplevelser nævner specifikt, at guerilla indflydelse kun nogle gange er tilstede før en voldshandling. Konklusionen er, at Stoll og Le Bot ikke er nuancerede nok og drager konklusioner på trods af mange forskelligartede aktørkonstruktioner i de forskellige landsbyer. Sanford står ikke alene med denne kritik. Charles Hales og senere Arturo Arias kommer ligeledes med kritiske indvendinger af Stolls analyser især hans manglende kildegrundlag. Hales mener, at Stoll mangler at fremhæve ofrenes stemmer og uddyber, at mayaerne i Stolls optik blot er passive aktører, som ikke selv kunne styre deres position.

---

²⁰ David Stoll: *Between Two Armies in the Ixil Towns of Guatemala* (New York: Columbia University Press, 1993), side 94-95

²¹ Sanford: *Buried Secrets: Truth and human rights in Guatemala*, side 200-201

²² Ibid., side 207-209

Arias mener mere kritisk at Stoll, som udefrakommende forsker, ikke har forstået kompleksiteten af mayaernes sociale interaktion.

Sanford uddyber den problematik, at Stoll ignorerer mayaerne som aktører med egen social interaktion ved at komme med yderligere kritik af Stoll:

“When anthropologists, sociologists, and historians fail to consider the Maya as actors in their own history, they commit a discursive silencing of human agency that has serious historiographic impact.”²³

Kritikken lyder på, at mayaerne ikke blot skal anskues som én enhed, hvis position er bestemt af eksterne faktorer, men i lige så høj grad af interne faktorer og individuelle agendaer. Hun skriver, at hvis mayaerne ikke anskues som selvstændige aktører, så har man diskursivt skabt tavshed. Det er yderligere et problem for den forsoning, som mayaerne efterspørger, hvis de ikke selv kan være stemmer i deres egen historie.

Sanford konkluderer sluttende, at diskursen som Stoll og Le bot fremhæver, legitimerer hærens strategi og gør yderligere søgen efter retfærdighed besværlig. Ifølge Sanford, hersker Stoll og Le bots konklusioner igen tvivl om, hvorvidt der er tale om folkemord eller blot et middel til at holde oprørsgrupperne tilbage. Hun formulerer det på følgende måde:

“When Stoll and Le Bot claim the guerrilla provoked the army massacres, they nullify army responsibility for atrocities and, in so doing, they also negate the diverse human agency of the Maya expressed in the testimonies (...)”²⁴

Hendes konklusion bærer præg af en klar afstandtagen til den måde antropologen Stoll præsenterede mayaernes situation på og forholder sig i sin forskning mere nuanceret overfor mayaernes bevæggrunde. Ifølge Sanford, er det problematisk hvis man godkender logikken bag hærens handlinger, idet dette fralægger hæren ansvaret for de massakrer ofrene og deres pårørende har gennemgået, samtidigt med, at ofrene og deres forskelligartede handlingsmønstre ikke anerkendes. Hendes position og forskning peger på, at man ikke kan undersøge mayaerne uden at anskue dem som centrale i fortolkningen af deres egen historie. Deres beretninger bør tages til efterretning i en analyse af mayaernes ageren under borgerkrigen.

---

²³ Ibid., side 209

²⁴ Ibid., side 208-209

3. Teori

De vigtigste temaer som bliver præsenteret i forskningen, er måden, hvorpå erindringer produceres og hvordan disse erindringer bliver til kollektive erindringsfællesskaber. Spørgsmålet er altså, hvordan erindringer, sandhed, traumer og historie spiller sammen, og hvordan fornægtelse og tavshed fra gerningsmændene påvirker denne sammenhæng. Victoria Sanford tilgår temaet gennem antropologisk forsknings teori, til at forklare, hvilken betydning erindringer har for forståelsen af ens identitet. Sanford fremhæver gennem sit teoretiske grundlag, at erindringer ikke udelukkende kan forstås som det enkelte individs subjektive forståelse af fortiden, men som en helhed i et større socialt fænomen.²⁵ Ligeledes Sanford og tidligere forskning, vil erindringer, som et kollektivt fænomen, benyttes som det gennemgående teoretiske udgangspunkt i dette projekt.

3.1 Erindringsfællesskaber

For at skabe indblik i erindringsfællesskaber og kollektiv bevidsthed, er den franske filosof og sociolog Maurice Halbwachs' teori og forskning relevant. Halbwachs arbejdede på flere større universiteter, blandt andet universiteterne i Strasbourgs og Paris. Her fortsatte han sin forskning indenfor kollektive erindringer og indgik som en del af det forskningsfelt der kaldes Annales-skolen. Hans arbejde stoppede i 1945, da han blev arresteret af den tyske besættelsesmagt og blev et af mange ofre i koncentrationslejren Buchenwald. Professor ved Roskilde Universitet, Anette E. Warring udgav i 2011 artiklen *Erindringer og Historiebrug - introduktion til et forskningsfelt*, hvori hun fremhæver Halbwachs' forskning indenfor erindring og fortidsbrug. Warring betoner gennem Halbwachs, at mennesket fungerer som et socialt væsen og at erindringer derfor ikke er en individuel handling, men derimod et kollektivt foretagende. Erindring foregår altså i fællesskab og i grupper. Hans forskning tyder desuden på, at mennesker ofte opbygger flere erindringsfællesskaber og at disse ofte er forskellige. Individets samlede forestillinger af fortiden er derfor influeret og skabt af disse forskellige grupper kollektive erindringer.

Hans største tese er, at mennesket frasorterer visse individuelle aspekter af erindringerne, for at værne om det erindringsfællesskab individet må have tilegnet sig.

Warring præsenterer Halbwachs' forståelse af erindringsprocesser således:

---

²⁵ Ibid., side 24

“Det er Halbwachs’ opfattelse, at nutiden og den sociale kontekst er udgangspunktet for alle erindringsprocesser. Kollektive erindringer tjener således altid nutidige formål. Vi genskaber hele tiden fortiden i vores erindring, og for hver gang vi erindrer, reduceres den oprindelige oplevelse gradvist til et stereotyp billede, som former den kollektive erindring.”²⁶

De kollektive erindringer er altså, ifølge Halbwachs, en nutidig handling, som er opbygget af individers erindringer formet af nutiden og det fællesskab individet er en del af. Grupper udvikler derfor en fælles forståelse af deres fortid, selvom deres oprindelige oplevelse ikke nødvendigvis har været den samme i udgangspunktet. Det er Halbwachs’ opfattelse, at erindringer kan genskabes og blive markør for en identitet, hvorfor man skal se erindringer som et led i individers og grupperes identiteter.

I Sanfords opfattelse af Guatemalas ofre, påpeger hun, at det erindringsfællesskab, som ofrene har opbygget i Guatemala, fastholder dem i en *‘living memory of terror’*. Gruppen reproducerer deres erindringer ud fra deres nutidige kollektive selvopfattelse, en selvopfattelse som holder dem fanget i en specifik identitet. Sanford fremhæver, at denne erindringspraksis ikke kan opløses, så længe deres position og deres identitet ikke anerkendes. Det er her en problematik, at ofrene fastholdes i konflikten og rollen som ofre, både af deres egen reproduktion af identitet, men ligeledes af den manglende forståelse og udeblivelse af forbedringer af deres rettigheder. Nyere forskning på området, for eksempel James V. Wertschs *Voices of collective remembering*, opfatter også erindringer som en dynamisk handling, som kan ændres af interne og eksterne faktorer og for ham er det specifikt tekster han beskæftiger sig med. Wertschs forskning tager udgangspunkt i post-sovjetiske lande og det skifte i erindringspraksisser de har gennemlevet og konkluderer, at erindringer kan gennemgå enorme ændringer, hvis der sker et skifte i magtstrukturerne i et land. Eksempelvis blev den statskontrollerede kollektive bevidsthed i Sovjetunionen hurtigt ændret efter murens fald, hvor den pludselige mangel på et striks statskontrolleret erindringsnarrativ fordrede nye forståelser af fortiden.²⁷

Wertschs forskning giver indblik i, hvordan kultur, erindring og identitet er koblet sammen. Det er hans opfattelse at kulturelle værktøjer, der kan reproducere kulturarv,

---

²⁶ Anette Warring: *Erindringer og Historiebrug - introduktion til et forskningsfelt*, i: Temp (Århus: Tidsskrift for Historie, Vol. 2, 2011), side 14

²⁷ James V. Wertsch: *Voices of collective remembering* (St. Louis: Cambridge University Press, 2004), side 174

vil blive inddraget, når man husker. Det er derfor en vigtig forståelse at have, at erindringsfællesskaber er bundet op på både kollektiv og individuel identitet.²⁸ Det giver eftertanke ved, hvorledes den kollektive erindring kunne ændres i Guatemala, såfremt regeringen accepterer flere af borgerkrigens grusomheder. Wertsch påpeger en direkte sammenhæng mellem identitet, erindring og kultur. Et relevant spørgsmål er, om det er muligt, at man gennem omstrukturering af samfundet og nedbrydelse af benægtelse kan skabe et samlet erindringsfællesskab. Kan retfærdighed og sandhed skabe et anderledes erindringsnarrativ, som ikke fastholder mayaindianerne i en position som ofre? Uanset svaret ser vi et erindringsfællesskab, som ikke er lig den guatemalanske stats officielle billede af begivenhederne, et erindringsfællesskab der ifølge Sanford er blevet inkorporeret i deres kultur og identitet.

Egyptolog og religionsforsker Jan Assmann har arbejdet med denne inkorporering mellem kultur, erindringer og identitet. Hans teori præciserer erindringsfællesskaber udover blot de '*kommunikative erindringer*' og kobler objekter, ritualer og tekster til den måde en kultur husker deres fortid og reproducerer dens identitet. Omend vi opstiller den ud fra vores nutidige vinkel, så vil den kulturelle arv og dens egenskaber altid præge den måde en kultur reproduceres på. Han beskriver denne forståelse således i sin teori:

“Through its cultural heritage a society becomes visible to itself and to others. Which past becomes evident in that heritage and which values emerge in its identificatory appropriation tells us much about the constitution and tendencies of a society.”²⁹

Forstår man Assmann i en Guatemala sammenhæng, giver CEH's anbefalinger til post-konflikt forsoningsinitiativer mening. De foreslår i deres rapport, at mayaerne får tildelt erindringssteder i form af monumenter og at der oprettes værdige begravelsesritualer når massegrave udgraves. Sanford præsenterer i sit værk, hvordan mayaernes nye kollektive erindringspraksisser er bygget op omkring selve massegravene som et slags erindringssted, hvor deres kollektive identitet kan blive reproduceret.

---

²⁸ Ibid., side 177

²⁹ Jan Assmann: *Collective Memory and Cultural Identity*, i: *New German Critique* (Durham: Duke University Press, no. 65, 1995), side 133

3.2 Gregory H. Stanton - ti stadier af folkemord

I 1996 fremlagde tidligere professor Gregory H. Stanton, med speciale i forebyggelse af folkemord ved George Mason Universitetet, 8 stadier af folkemord, med det formål at kunne identificere et folkemord under optakt, altså en slags advarselstegn. Stadierne definerer de karakteristika et folkemord gennemgår op til, under og efter hændelserne og giver nye input til definitionen på folkemord. Han udvidede sin teori i 2013 med to ekstra stadier og det blev dermed til de nuværende ti stadier; klassifikation, symbolisering, diskrimination, umenneskeliggørelse, organisering, politisering, forberedelse, forfølgelse, udryddelse og benægtelse. Stadierne kan forekomme enkeltvis og er ikke nødvendigvis en del af en udviklingsproces.^{30 31}

Stadie		Forklaring
1.	Klassificering	Inddeling i grupper, forsøg på at sikre at grupperne ikke mixes
2.	Symbolisering	Navngivning af grupper og tildeling af særlige gruppemarkører, ex. tøj eller symboler
3.	Diskrimination	Den dominerende gruppe fratager andre grupper deres rettigheder
4.	Umenneskeliggørelse	Sammenligning af offergruppen med fx rotter eller kakerlakker
5.	Organisering	Oprettelse af specialtrænede militære enheder af dominerende gruppe
6.	Polarisering	Fronten trækkes op, "fjernelse" af folk, der ikke tager parti for den dominerende eller offergruppen
7.	Forberedelse	Indkøb af våben og træning til kamp: "Hvis vi ikke dræber dem, så dræber de os"
8.	Forfølgelse	Individer fra offergruppen identificeres, samles i centre og bringes til drabssteder
9.	Udryddelse	Den dominerende gruppe beskriver massedrab som udrensning af "samfundsfarer"
10.	Benægtelse	Spor efter massedrab fjernes, drabshandlinger slås hen som ubekræftede

Stanton har efter sit arbejde på universitet oprettet flere forskellige NGO'er, som alle beskæftiger sig med forsoning i lande, hvor folkemord har været en virkelighed. Inddragelsen af Stantons teori vil benyttes til at skabe indblik i definitionen på et folkemord, såvel

³⁰ Gregory H. Stanton: *The Eight Stages of Genocide / The Ten Stages of Genocide* (The Yale Program in Genocide Studies, 1998) / (Opdateret med 2 nye stadier, diskrimination og forfølgelse, i 2013 i samarbejde med 'Genocide Watch') - <http://genocidewatch.net/genocide-2/8-stages-of-genocide/>
Konsulteret 21-05-2020

³¹ Tabel stammer fra Aldrigmere.dk - <https://aldrigmere.dk/2019/03/28/stantons-model-folkedrabs-10-stadier/> - konsulteret 01-06-2020

som hvilke traumer der skal behandles og hvilke problematikker, der ligger i arbejdet med forsoning. Hans teori vil afslutningsvis tilknyttes teorien om kollektive erindringer, hvorfor hans tiende stadie om benægtelse er central for den opstillede teori.

3.2.1 Stantons første 9 stadier

Første til fjerde stadie; klassifikation, symbolisering, diskrimination og umenneskeliggørelse omhandler måden, hvorpå en befolkningsgruppe fremmedgøres og identificeres. Ifølge Stantons teori, dækker disse stadier over, hvordan en dominerende gruppe skaber 'os/dem' billeder og hvordan dette leder til at den ene gruppes menneskelige værdier fjernes. Derudover fordrer det tredje stadie, at de statslige institutioner vil begynde at diskriminere de, som tilhører den afstødte befolkningsgruppe og tildele dem dårligere vilkår end den dominerende gruppe. Disse stadier handler altså om fremmedgørelse af en gruppe og i Guatemalas tilfælde er det mayaerne. Gennem forskningen viser der sig tydelige tegn på, hvordan mayaerne, lige siden europæernes ankomst til kontinentet, har været tildelt en tredjerangs status i samfundet.³² Også i tiden op til og under borgerkrigen, var mayaerne blevet umenneskeliggjorte og udsat for racistisk diskrimination, hvilket muliggjorde optakten til volden mod mayaerne.³³ Der er altså evidens for, at Stantons første stadier vedrørende diskrimination og klassificering har været til stede før selve voldshandlingerne.

Stantons femte til syvende stadie omhandler den omfattende organisering, som foregår før selve udøvelsen af volden. Stadierne dækker over organisering, politisering og forberedelse, derfor kan man definere det som en mobiliseringsfase i udviklingen af et folkemord. Omend Stantons stadier oprindeligt var udformet ud fra det Rwandiske folkemord, kan man også se denne mobiliseringsfase før og under borgerkrigen i Guatemala. Etelle Higonnet fremhæver denne mobiliseringsfase således i sin forskning: "*In Guatemala the ensuing nationalized terror entailed incorporating quasi-independent death squads directly into military structures.*"³⁴ Her argumenteres der for, at regeringens statsintervention udviklede sig til statsterror gennem indfasning af enheder, som skulle fun-

---

³² Higonnet: *Quiet Genocide*, side 2-3

³³ Eksempelvis nævner Rigoberta Mechú sådan omkring den diskrimination de indfødte mødte i hverdagen op til folkemordet: "*If an indian gets on, everyone is disgusted. They think we are dirty, worse than an animal or a filthy cat.*" (Rigoberta Menchú: *I, Rigoberta Menchú: An Indian Woman in Guatemala*, 1985, side 168)

³⁴ Higonnet: *Quiet Genocide*, side 5

gere som led i hærens værn mod oprørerne. Ifølge CEH's udredning i 1999, blev enhedernes opgaver udviklet til også at inkludere propaganda og udvikling af strategier, heriblandt de strategier der skulle lede til borgerkrigens mest grusomme år.³⁵

Det er disse strategier som leder til de efterfølgende to dele af Stantons ti stadier: forfølgelse og udryddelse. CEH konkluderer, ligesom Higonnet, at denne mobilisering medførte kidnapninger, voldshandlinger og forfølgelse af de, som blev anset for at være en del af oprørshærens infrastruktur, altså mayaerne. Ifølge CEH udviklede disse enheder sig fra at være civile paramilitære grupper til at blive inkorporeret i hærens operationer og at disse 'dødspatrujer' adlød hærens efterretningstjeneste. Det er disse forfølgelser, der ifølge CEH, til sidst udviklede sig til deciderede folkemords-handlinger i 1980'erne. I samarbejde med hæren og dens efterretningstjeneste fik disse enheder iværksat planlagte overgreb mod civilbefolkningen under navnet 'scorched earth'. En fælles strategi af planlagte overgreb som CEH anså for at være folkemord – et overgreb som efterlod ofrene med traumer og spørgsmål om klarhed, samt ønsket om anerkendelse.

3.2.2 Stantons tiende stadie - benægtelse og tavshed

Stantons tiende stadie, benægtelse, er som i ordets betydning, at gerningsmændene efter et folkemord vil benægte deres gerninger og ansvar. Paradoksalt nok er benægtelse, ifølge Stanton, en af de markører, som afslører skyld. Hans påstand er, at en statsmagt vil forsøge at beholde sin legitimitet ved at benægte hændelserne og til tider forsøge at skjule beviserne eller kaste skylden på andre.³⁶ Man kan ud fra denne teoretiske position anskue, at den indgangsvinkel den guatemalanske regering havde efter borgerkrigen, hvor de beskyldte mayaerne for at være et forsyningsnetværk og logistiknetværk for oprørshæren, var et forsøg på at justificere hændelsesforløbet. Stanton fortsætter sin teori og fremhæver, at opklaringen af et folkemord besværliggøres gennem blokeringen af retssager og forhør, samt kontrollen over det officielle narrativ og at disse problematikker først kan bearbejdes efter, at gerningsmændene fordrives fra magten. Løsningen på denne tvungne tavshed og benægtelse skal ifølge Stanton foregå gennem internationale retsforfølgelser af de som havde ansvaret for den udøvende magt, hvor imens nationale

---

³⁵ Higonnet: *Quiet Genocide*, side 108

³⁶ Stanton: *10 Stages of Genocide* (Genocide Watch, 2013)

og helst lokale domstole skal skabe fora for retsforfølgelse og forsoning mellem gerningsmænd og ofre.³⁷ Han mener, at man med forsoning, undervisning, rettigheder og retfærdighed vil kunne nedbryde tavsheden og det benægtende narrativ, samt forebygge yderligere vold.

Efter en konflikt vil der altid opstå en kamp om narrativer over, hvad der præcist hændte, hvor de involveredes parter erindringsnarrativer ofte vil være modstridende mod hinanden. Den amerikanske forsker Elizabeth Jelin beskriver det således i sin forskning: "(...) *the struggle* [Kampen om narrativer] *plays out between a variety of actors who claim recognition and legitimacy of their voices and demands. (...) usually with a double intent, that of asserting the 'true' version of history based on their memories, and that of demanding justice.*"³⁸ Det står altså klart for denne forsker, at forskellige fortællinger vil clashe med hinanden efter et kollektivt traume. Ligesom Jelin arbejder den finske forsker Sirkka Ahonen med post-konflikt traumer og teoretiserer gennem sin forskning, at regeringen vil presse en officiel fortælling om begivenhederne i et top-down perspektiv, men at den faktiske forsoning vil ske nedefra og op, idet den modsatte strategi ikke vil tilgodese ofrenes perspektiver eller opfordre til dialog.

Sanfords teori om, at ofrene fastholdes i deres minde om volden er også tesen i Ahonens forskning. Ahonen skriver i sit værk *Coming to terms with a dark past*, at ofrene er "Unable to make sense of what happened, people are caught in an evil cycle of re-experiencing the abject past (...)"³⁹ og at denne position er styrket af manglende forståelse for, hvordan ofrene skal tackle deres fortid. Hos Ahonen findes problemet i den fastlåste nationale forståelse af en fortid, hvor der ikke gives plads til udefrakommende, anderledes fortællinger. Ifølge denne teoretisering vil det være mest gavnligt at inkludere modstridende fortællinger, i en slags kompromis, i forhold til statens officielle udlægning, for at skabe forsoning i post-konflikt stater. Problemet i Guatemala er, at hvis staten anerkender mayaernes erindringsfællesskab og inkluderer den i den nationale fortælling, vil den skulle stå til ansvar for folkemord, en tilståelse eliten og statsmagten ikke ønsker, hvorfor Sanford også opfordrer til at nedlægge institutioner og genopbygge dem på demokratiske principper.

---

³⁷ Ibid.

³⁸ Elizabeth Jelin: *State repression and the struggles for memory* (London: Latin American Bureau, 2003), side 29

³⁹ Sirkka Ahonen: *Coming to Terms with a Dark Past: How Post-Conflict Societies Deal with History* (Frankfurt: Internationaler Verlag der Wissenschaften, 2012), side 13

Staten har ifølge Paul Connerton, professor ved Cambridge Universitet, en interesse i målbevidst at fjerne dele af deres fortid fra den kollektive hukommelse. I hans teoretiske forskningsartikel *Seven ways of forgetting* påpeger han i hans første punkt, at der i totalitære regimer ofte bliver tiltvunget glemsel gennem de kulturelle institutioner.⁴⁰ Det vil altså sige, at det er i statsmagts interesse at styre, hvad samfundet skal huske og glemme, for at legitimere dens position og tilstedeværelse. Eksempelvis sker dette gennem museers udstillinger, eller udeblivelsen af detaljer i eksempelvis skolebøger. Således bliver glemsel på undertrykkende vis et led i en erindringspolitisk sammenhæng, hvor statsmagten forsøger at legitimere dens position. Denne glemsel skal ses som et led i den bredere tavshed eller benægtelse overfor fortiden, en tavshed som ikke giver plads til dialog eller modstridende forklaringer.

Den manglende åbenhed og dialog i tiden efter borgerkrigen i Guatemala gør Stantons tiende stadie, og den dertilhørende forskning omkring håndteringen af kollektive traumer, til en relevant vinkling til projektets analyse. Ofrene for borgerkrigens forfærdeligheder er, ifølge teorien, underlagt et officielt narrativ om den fortid de selv oplevede, et narrativ som ikke er lig deres erindringsfællesskab. Denne splid fastholder ofrene i en hverdag, hvor mindet om vold er dominerende og hvor mayaernes kollektive identitet har inkorporeret erindringer om voldens hærgen.

4. Metode og strategi

4.1 Analysestrategi og struktur

Der vil gennem projektets opbygning være fokus på det erindringsfællesskab, som mayaerne har opbygget og hvilken effekt disse kollektive erindringer har haft på ofrenes identitet. Med afsæt i denne vinkling ønsker projektet at analysere på den nutidige situation for mayaerne og hvordan deres fortid og traume bearbejdes både af staten, men ligeledes af mayaerne selv og af de ikke statslige organisationer i Guatemala. Det kræver, at der bliver præsenteret kildemateriale, som kan skitsere det nutidige erindringsfællesskab samt konkretisere dette fællesskabs krav. Den opstillede teori vil fungere som ramme for tilgangen til kildematerialet, samt skabe forståelse for, hvordan og hvorfor erindringer

---

⁴⁰ Paul Connerton: *Seven ways of forgetting* (Cambridge: Memory Studies - Sage Publications, vol 1, 2008), side 60-61

om en fortid skabes, som de gør. Teorien, specielt Stantons tiende stadie, kan derudover fremme projektets diskussion, idet den vil give en teoretisk ramme for, hvilke konsekvenser benægtelse fra gerningsmændene har for ofrene. Diskussionen vil omfatte spørgsmålet om, hvorvidt kravet om retfærdighed kan opnås og hvordan det manglende juridiske efterspil samt ansvarsstillelse påvirker forsoningen og tavsheden.

Intentionen er, at fokusere på traumer, tavshed og forsoning, derfor vil internationale aspekter, her tænkes på USA's involvering i optrapningen af konflikten, holdes til et minimum. Projektet ønsker yderligere fokuset præciseret på den identitet mayaerne har opbygget og ikke det internationale samfunds involvering under optakten til konflikten i Guatemala. Omend denne vinkling også er interessant, er opgaven ikke tiltænkt til et studie af årsagsforklaringer eller en redegørelse for begivenhedernes udfald, men er derimod et studie om forsoning og anerkendelse af en etnicitets kollektive identitet. Prioriteten vil derfor være mayaerne og historien fortalt fra deres synsvinkel, medieret ud fra de vidnesbyrd der er til rådighed.

Rent praktisk vil analysen blive splittet i to dele. Første del vil gå i dybden med de vidnesbyrd og erindringer, som mayaerne præsenterer i kildematerialet. Denne del vil skabe indblik i det kollektive traume, som skaber ønsket om forsoning, samt fremhæve det erindringsfællesskab borgerkrigen har efterladt. Derfor er det gennemgående tema i første del den interne bearbejdelse af de kollektive traumer, der opstod efter konflikten forfærdeligheder og om hvorvidt forskningens hypoteser om at, mayaerne fastholdes i disse traumer holder stand. Anden del af analysen tager udgangspunkt i nationale forsoningstiltag, eller manglen derpå, og hvordan mayaernes krav, som vil blive beskrevet i første analysedel, efterkommes. Her vil spørgsmålet om retfærdighed, anerkendelse, benægtelse og tavshed bane vej til diskussion og konklusion. Håbet er at kunne foretage en kronologisk fremgangsmåde, hvor der skitseres erindringer, som fører til krav og hvor disse krav fører til handling eller mangel på samme.

Første analysedel benytter sig af kildemateriale der breder sig udover 33 vidnesbyrd, hvoraf kun en andel vil benyttes kvalitativt. Det skal derfor præciseres, at analysen kun vil blive kvalitativ og dybdegående i selve vidnesbyrdene, idet 33 vidnesbyrd ikke kvantitativt og repræsentativt kan forklare, hvordan *alle* mayaerne opfatter fortiden, eller hvordan alle ofrene for konflikten erindrer. 33 vidnesbyrd kan simpelthen ikke benyt-

tes som repræsentativt for alle ofrene under borgerkrigen. Derimod kan det udvalgte kilde materiale skabe indblik i enkeltindviders erindringspraksis, samt fremhæve temaer om forsoning og erindring.

4.2 Kilderedegørelse og anvendt litteratur

Som nævnt i analysestrategien for dette projekt vil den indledende analyse tage udgangspunkt i vidnesbyrd fra de, som kom tættest på borgerkrigens forfærdeligheder, for at kunne præsentere deres traume såvel som krav. Et virtuelt arkiv for folkemords-beretninger og vidnesbyrd blev i 1994 oprettet under navnet Shoah Foundation og blev i 2006 en integreret del af University of Southern California. Formanden for arkivet blev Steven Spielberg, der i forbindelse med hans film *Schindlers liste* blev inspireret til at hjælpe med videoarkivets udvikling. Arkivet har til dags dato over 55.000 vidnesbyrd, hvoraf 3000 af dem optaget på video og offentligt tilgængeligt. I 2015 kunne arkivet præsentere et samarbejde med den guatemalanske ikke statslige organisation *Fundación de Antropología Forense de Guatemala* (FAFG), som arbejder med udgravninger af massegrave og grave nes ofre. Derudover er deres mission at hjælpe ofrenes familier og deres behov for klarhed over deres nærmestes død. Samarbejdet mellem FAFG og Shoah foundation resulterede i en ny samling af vidnesbyrd foretaget af FAFG og udgivet gennem Shoah Foundations web-arkiv. Arkivet har til formål at formidle historie visuelt, således det kan benyttes til forskning og undervisning.

I alt er der lagt 33 video-interviews op, der alle omhandler den mørke side af konflikten i Guatemala. Interviewene foregår på enten spansk, som er det officielle sprog i Guatemala, eller k'iche', som er et af mayaernes sprog. Alle interviewene har et medfølgende appendiks på engelsk, som skitserer temaerne løbende gennem interviewet og kan derfor også benyttes til fremhævelsen af generelle tendenser i ofrenes interviews. 6 af de i alt 33 kilder er med engelske undertekster, hvilket muliggør en videre og mere dybdegående analyse af disse interviews. Dertil vil et personligt netværk benyttes til hjælp med oversættelsen af 2 af de resterende vidnesbyrd, som på lige vis muliggør en dybere analyse.⁴¹ Omend kun 8 af kilderne kan nærstudies, vil kilderne med engelsk appendiks

---

⁴¹ Med hjælp fra den spansktalende amerikaner Eric Garcia muliggøres dette.

kunne hjælpe til en generel skitsering af konfliktens efterladte traumer, hvortil de oversatte kilder vil kunne give en mere udførlig beskrivelse af følelserne bag ofrenes erindringer og deres krav og ønsker til fremtiden.

For at anden del af analysen kan skabe mening, vil de forskellige forsoningstiltag, som er blevet forsøgt udført i Guatemala, blive præsenteret. Det er uundgåeligt at inddrage CEH's forslag til forsoningsinitiativer, som udgangspunkt for denne analyse, derfor vil deres rapporter fra 1999 blive benyttet som en optakt til videre arbejde med denne analysedel. Herefter vil analysen fremhæve og vurdere statslige forsoningsorganisationer såsom *Programa Nacional de Resarcimiento* (PNR) ud fra rapporter fra *Human Rights Watch* (HRW). For at fremhæve yderligere kritik af PNR's præstationer, eller manglen derpå, vil artikler fra den guatemalanske avis *El Periódico* inddrages. Avisen er drevet af journalisten José Rubén Zamora, som er nationalt kendt for sin tilknytning til den frie presse, en position han også har vundet internationale priser for. Avisen stiller sig ofte kritisk overfor regeringens håndteringer af korrupsion og menneskerettigheder, hvilket også har betydet at avisens journalister, specielt Zamora, gentagende gange har været udsat for censur, vold og attentatforsøg.⁴²

Afslutningsvist vil projektet, ligesom Sanford, inddrage *Fundación de Antropología Forense de Guatemala* (FAFG) som et eksempel på et ikke statsligt forsoningsprojekt og denne organisations kamp for klarhed til ofrene. Sanford kommer derfor også til at fungere som anvendt litteratur, idet hendes værk også kan ses som et indblik i FAFG's arbejde og hvilken efterspørgsel, der har været på en organisation, som hjælper med identifikationen af ofre. Udover denne organisation, vil der i analysedelen inddrages perspektiver fra lokale kvinderettighedsorganisationer, samt organisationer med fokus på mindsteder og mindehøjtideligheder. Analysedelen har derfor til formål at forsøge, at holde mobiliseringen for sandhed og retfærdighed op imod de krav, der fremgår i den foregående analyse del.

---

⁴² David Brewer: *Guatemala press freedom alarm* (BBC, 28. juni 2003)
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/3028928.stm> konsulteret 21-05-2020

4.3 Kildekritiske overvejelser

Løbende for opgaven vil det være centralt at holde fokus på de udfordringer erindringsnarrativer skaber. Her kan igen fremhæves den amerikanske forsker Elizabeth Jelin forståelse af kampen om narrativer.⁴³ Det er ifølge hende et sammenstød af narrativer, hvor politik, ønsket om retfærdighed og socioøkonomiske forhold også skal have sin mening ved tilgangen til kildematerialet. Dermed kan interviewpersonerne have en sekundær interesse i at fremstille nogle hændelser på en specifik måde grundet deres erindringsfællesskab eller i håbet om kompensation fra enten staten eller nødhjælpsorganisationer. Helt specifikt er det vigtigt ikke at anskue vidnesbyrd som fakta, men som et indblik i et konstrueret socialt erindringsfællesskab hos enkeltindivider.

Ligesom ofrene, kan staten, gerningsmænd og statsorganisationer have tilsvarende interesse i at pleje og reproducere deres forståelser af fortiden. Fænomenet, altså denne kamp om narrativer, bruges derfor ofte som politisk redskab, hvorfor dette også kaldes for erindringspolitik. Eric Hobsbawm og Terence Ranger påpeger i deres værk *Invention of tradition*, at et 'top-down' perspektiv ofte iværksættes for at legitimere statens magt.⁴⁴ Deres analyser går på, at der vil oprettes traditioner, højtideligheder og erindringspraksis, som vil ophøje deres opfattelser af historien. Anette Warring påpeger, at statens erindringspraksis altid skal ses som et led i dens magtmæssige interesser.⁴⁵ Det er givet at kilderne kan have interesse i at fremhæve eller positionere et specifikt narrativ, som ophøjer deres erindringsfællesskab og identitet. Erindringspraksissen er derfor, uanset hvilken side man står på, et resultat af striden om narrativer og processer frem for en enkeltstående foreteelse. Top-down perspektivet inkluderer ikke blot ophøjelsen af forståelse af én fortid, men som Connerton påpeger, ligeledes en nedprioritering af en anden forståelse, hvorfor forglemmelse bliver et aktivt valg fra styret. Disse former for historiebrug skal derfor holdes for øje når den guatemalanske stats forsoningsinitiativer analyseres, samt når ofrenes vidnesbyrd bliver præsenteret.

Det er ikke blot ofrene og gerningsmændene der kan have interesse i at portrættere fortællingen på en bestemt måde eller fortolke den ud fra egne interesser. Interviewene er foretaget i samarbejde med en organisation, som hjælper med udgravningen af massegrave og som efterfølgende er medvirkende i den retsmedicinske proces, hvor

---

⁴³ Jelin: *State repression and the struggles for memory*, side 29

⁴⁴ Warring: *Erindringer og Historiebrug - introduktion til et forskningsfelt*, side 16

⁴⁵ Ibid., side 16-17

identiteten på ofrene skal bekræftes. Det er derfor relevant at have in mente, at denne organisation, FAFG, også kan have en agenda, der fremhæver deres arbejde og vigtigheden i denne form for forsoning. For at tilvejebringe yderligere økonomisk støtte til sin NGO, er man som organisation også nødt til at fremvise succesfulde resultater og ydermere kunne fremvise, at der er en efterspørgsel på hjælp blandt ofrene. Omend vidnesbyrdene synes oprigtige og uden manipulation, er det ikke realistisk at konkludere, at interviewene og udvælgelsen af interviewpersoner ikke har været under indflydelse fra FAFG. Dette gør dog ikke kildematerialet ubrugeligt, men understøtter dog den pointe, at kildematerialet ikke er repræsentativt for alle mayaerne og at der vil være perspektiver man skal have for øje i tilgangen til interviewene.

5. Analyse

Den blodige borgerkrig sluttede officielt i 1996. Op mod en million mennesker var på flugt, størstedelen af dem flygtede til det sydlige Mexico. 200.000 var efterladt som ofre i massegrave og 626 landsbyer var jævnet med jorden.⁴⁶ Årsagsforklaring i borgerkrigens eskalering ligger, ifølge Higonnet, i statens forsøg på at fjerne den ustabilitet mayaerne og oprørere udgjorde mod staten, med det henblik at kunne konstituere sin position som *den* legitime magt. Higonnet mener derfor, at racismen mod mayaerne og de ideologiske stridigheder blot var en katalysator for statens egentlige formål for at opnå legitimitet. Ifølge denne forståelse for udviklingen, kan man ikke sætte lighedstegn mellem Guatemalas folkemord og folkemord i sammenbrudsstater. Rwanda er et eksempel på en statsmagts desintegrerende udvikling, hvori manglen på stabilitet og den forfejlede internationale indsats skaber grobund for folkemord. Guatemala er modsat dette. Vejen mod Guatemalas folkemord skete under en statsmagts etablering som legitim magt, samt Washingtons aktive intervention i Guatemalas politiske situation.⁴⁷ Guatemalas forsøg på at skabe stabilitet og legitimitet efterlod millioner af mennesker med traumer, sorg og følelsen af afmagt. Befolkningen blev efterladt i en situation, hvor anerkendelse for deres erindringer ofte er blevet fortiet eller ønskes glemt - de står i en kamp, hvor deres stemmer, krav og vidnesbyrd ofte negligeres grundet et andet officielt narrativ.

---

⁴⁶ Lehoucq: *The Politics of Modern Central America*, side 59

⁴⁷ Higonnet: *Quiet Genocide*, side 13

5.1 Traumer og erindringer

Livet efter ethvert traume kan være svært. Vi kender det fra os selv, når en nær pårørende eller ven afgår ved døden. Ofte har vi muligheden for at bearbejde vores sorg og få anerkendelse for de erindringer vi har om afdøde og den relation vi havde. Vi har også mulighed for tage afsked med den afdøde gennem eksempelvis begravelse eller bisættelse ofte efterfulgt af en mindehøjtidelighed, hvor man udveksler minder og fortæller anekdoter om den afdøde. Forskellige måder at overkomme en sorg og skabe en positiv fremtid dominerer den måde, vi håndterer et traume på. Beretningerne fra Guatemala giver et indblik i, hvor besværligt denne bearbejdelse af traumer er, når dit tab ikke anerkendes eller der hersker tvivl om hvilken skæbne, der er overgået dine nærmeste. For at danne et overblik over vidnesbyrdene og de problematikker der må bearbejdes, har projektet udarbejdet en grafisk oversigt over hyppigheden i temaer, der kommer til udtryk gennem de individuelle interviews.

Voldshandlinger og traumer	Frekvens	Procent
Vidne til massakre	10	30,3
Udsat for tortur	10	30,3
Udsat for seksuelt overgreb	8	24,2
Vidne til mord	1	3,0
Udsat/vidne til kidnapning	5	15,2

Flugt	Frekvens	Procent
Tvunget på flugt	21	63,6
Levet i skjul	23	69,7

Magtanvendelse	Frekvens	Procent
Sat i fængsel	7	21,2
Sat i opdragelseslejr	4	12,1
Tvungen militærtjeneste/arbejde	7	21,2

Erindring	Frekvens	Procent
Fortsat traume og sorg	17	51,5
Krav om retfærdighed	12	36,4
Ønske om mindehøjtidelighed	5	15,2
Ønske om kompensation	16	48,5
Ønske om forsoning	6	18,2

Interviews	Frekvens	Procent
Population af interviews	33	
Kvinder	17	51,5
Mænd	16	48,5
Gennemsnitligt fødeår af opgivne	1959	

Som det fremgår i den opstillede tabel, er vold af den ene eller anden karakter, en udpræget del af de traumer, som ofrene beretter om. Ud af de 33 personers vidnesbyrd har 30,3 procent af de adspurgte overværet eller overlevet en massakre, hvilket, ligestillet med tortur, udgør den form for traume flest vidnesbyrd omtaler.

5.1.1 Vold og masse mord

Voldens omfattende indgriben i folks erindringer findes eksempelvis når Jesús Tecú Osorio fortæller om minder fra hans ungdom. Han overlevede selv en af de mest omfattende massakrer i Río Negro, hvor han overværede likvideringer i massevis. Med tårer i øjnene og en klump i halsen beretter han således om militærets likvideringen af spædbørn, hvis forældre ikke længere var i live til at tage vare på dem:

“The soldiers got there and sometimes with the butt of the weapons they hit them in the head, the riskiest part of the head and with that, after the kids died, they pulled them from their feet and tossed them over the creek and many times they just put ropes around their necks and threw them in the ditch or in the creek.”⁴⁸

Han overlevede kun selv, fordi han blev taget som fange af de soldater, han lige havde set henrette det ene menneske efter det andet. Hans lillebror var for lille til at gå den lange vej, som det ville tage at komme til det sted, hvor de skulle holdes til fange og han blev derfor slynget mod et træ og efterladt - formodentlig død. Jesús har svært ved at fortsætte interviewet og beder om en pause, men formår inden at forklare, hvordan militæret overleverede ham til en ladino familie som skulle ‘opdrage ham’ uden guerilla hærens indflydelse. I realiteten brugte familien ham som slave på deres gård, misbrugte ham og udnyttede hans arbejdskraft.

Denne hjerteskrærende fortælling er desværre ikke enestående, men blot en af mange lignende. Voldshandlingerne har efterladt dybe sår hos ofrene, som har store følelsesmæssige udfordringer, rent psykisk, når deres erindringer skal omsættes til ord. Især når de specifikke detaljer fra deres erindringer om massakrer skal fortælles, har in-

---

⁴⁸ Shoah Foundation: *The Guatemalan Genocide Video Testimonies*, Jesús Tecú Osorio, (2015), 1:59:05

tervinterpersonerne svært ved at sætte ord på begivenhederne. Ligesom massakre, er tortur og erindringer om tortur noget, der står mejslet i vidnernes hukommelse. Tortur blev ifølge vidnesbyrdene inkorporeret som et instrument til at indsamle information, for eksempel, om lokaliteten på andre mayaer, som man mente kunne være fremtrædende indenfor oprørshærens formodede forsyningsnetværk.⁴⁹ Santiago Mo Yat er et af de ofre, som under brutale forhold blev presset til at vise vej til hans nærmestes skjulested, efter at hans familie havde forsøgt at skjule sig i bjergene for at undgå forfølgelser:

"They hit me a lot (...) They tied me with chains. My hands were on my neck, my feet were also tied. We arrived in the town where my family was. That same day I brought them to my family because I did not want to die."⁵⁰

Santiago beskriver herefter den skyld, der er forbundet med at udlevere andre og bukke under for det pres, der blev lagt på ham. Gennemgående for alle vidnesbyrdene er en brutal skildring af regeringshæren og den vold, der blev hverdag, samt hvordan mindet om vold præger deres nuværende hverdag og kommer til udtryk i psykiske lidelser.

5.1.2 Voldtægter og kønsbaserede erindringer

En tredje form for vold der har sat sit præg i ofrenes bevidsthed, er seksuelle overgreb. I kildematerialet fortæller vidnerne om, hvordan kvinderne blev mishandlet. Jesús fortæller blandt andet, hvordan hæren på voldsom vis voldtog en pige foran sin mor. Et offer som har haft seksuelle overgreb tættere inde på livet, er Yolanda de la Luz Aguilar Urízar, som i tårer fortæller følgende: "*Several men were waiting for their turn, I had no sexual experience, but I knew what sex was. Between blood and semen, I was laying there.*"⁵¹ Det lykkedes Yolanda de la Luz at flygte fra det sted, hvor hun blev holdt fanget. Senere fandt hun ud af, at hun var gravid som følge af gruppevoldtægten, men hun mistede barnet ved en blodig og spontan abort, da hun forsøgte at flygte til Cuba. Hendes oplevelser har sat sig spor i hendes bevidsthed og traumet præger hende psykisk, idet hun lider af angst samt posttraumatisk stress syndrom. Yolandas traume er altså ufrivilligt blevet en del af hendes identitet og selvbevidsthed.

---

⁴⁹ Ibid., 1:13:25

⁵⁰ Shoah Foundation: *The Guatemalan Genocide Video Testimonies*, Santiago Mo Yat, (2015), 0:32:01 - 0:38:55

⁵¹ Shoah Foundation: *The Guatemalan Genocide Video Testimonies*, Yolanda de la Luz Aguilar Urízar, (2015), 1:05:00 - 1:08:00.

I Juliana Tun Xalins vidnesbyrd forklarer hun, hvordan hun, efter at været blevet enke, sammen med andre kvinder med samme skæbne, fandt ud af at de måtte stå sammen i tiden efter mordene på deres mænd. Efter flugten fra det område, hvor deres ægtefæller var blevet henrettet, fandt de i fællesskab ud af, at de i ligeså høj grad som deres mænd var i stand til styre et lokalsamfund.

“When we were in the mountains, that is when we realized that women had a right to participate in any activity in the community. Not only men, we can also do it. We have rights. There are so many things that happened to us and we can’t just stand there. We must know we have rights.”⁵²

Hendes identitet er skabt ud fra det sociale fællesskab og de fælles traumer, som hun og hendes gruppe har stået overfor. De har opbygget et socialt fællesskab omkring den oplevelse at stå alene uden deres mænd og derfor med begrænsede rettigheder grundet deres køn. Hendes erindringer og oplevelser, og dermed identitet, er bestemt af den sociale gruppe hun bevæger og interagerer i. Denne gruppe af kvindelige ofre har opbygget et andet register af erindringer, som fordrer en bestemt kollektiv identitet, i dette tilfælde er det deres køn, som har betydning for, hvad og hvordan der huskes.

Det må udledes fra kildematerialet, at traumerne og erindringer påvirker individets identitet og at disse traumer ligeledes er bestemt af ens køn, alder og etnicitet. Omend Jesús’ vidnesbyrd indebærer det at være vidne til en voldtægt, er det ikke alene dette dystre minde, der har sat sig dybest, men blot blevet én af mange triste erindringer. Derimod synes Yolanda og andre kvinder der har været udsat for voldtægt, at være mere præget af denne enkelte traumatiske oplevelse, fordi de her er det konkrete offer frem for ‘blot’ et vidne. Det er derfor en central pointe, at erindringerne ikke blot påvirker ens identitet, men at ens identitet, her tænkt køn, alder, etnicitet og socioøkonomiske forhold, i lige så høj grad præger det enkelte individs erindringer. Victoria Sanford har også dette for øje i tilgangen til sit kildemateriale og kritiserer måden hvorpå kvinderne, som aktører præsenteres i tidligere forskning. Det er, ifølge Sanfords forskningsresultater og forståelser, forkert at anse kvinderne som en homogen størrelse, der alle handlede ens før,

---

⁵² Shoah Foundation: *The Guatemalan Genocide Video Testimonies*, Juliana Tun Xalin, (2015), 1:45:20

under og efter en voldsepisode.⁵³ Altså har ofrenes handlinger og traumer været forskellige, også blandt kvinder, hvorfor deres erindringerne ikke kun vil være etnisk bestemte, men i lige så høj grad køns-, alders- og socioøkonomisk bestemte.

Det er centralt at fremhæve, at dette projekts kildemateriale ikke har kunnet påvise Sanfords tese om, at kvinderne havde forskelligartede handlingsmønstre efter konflikten. Kvindernes oplevelser, baggrunde og reaktioner har i det analyserede kildemateriale haft en meget ensartet natur, hvor ofrenes reaktioner har været et nyfundet fokus for kvinderettigheder og kampen mod de kønsbaserede traumer, de var blevet udsat for. Formentligt er den manglende diversitet begrundet af projektets kildemateriale og dets begrænsninger. Kildematerialet er ikke repræsentativt og populationen af interviewpersonerne er ikke tilstrækkelig til at kunne observere de forskelligartede reaktioner der, som Sanford mener, er til stede hos de kvindelige aktører. Dog viser analysen at ofrene som helhed har forskellige oplevelser og forskellige baggrunde, som påvirker deres erindringer. Det kan yderligere påvises, at kvindernes erindringsfællesskab ofte er anderledes end mændenes, hvorfor der kan argumenteres for, at ikke alle mayaer har handlet ens, eller nærmere erindrer ens.

5.1.3 Terror og frygt

De traumatiske oplevelser var så omfattende for ofrene, at de under og efter borgerkrigen ikke kunne fortsætte selv de mest basale dagligdags aktiviteter på grund af frygt. Et af de ofre som i sit vidnesbyrd beskriver den omfattende frygt, der spredte sig blandt mayaerne, er Rosalina Tuyuc Velásquez. Hun fortæller om dette, at hendes familie ikke kunne arbejde i frygt for at blive ofre for endnu en voldshandling:

“(…) terror was also present on the streets and in the houses. It got to the point where it was not practical to work, and nevertheless, there were also many congregations who stopped doing their religious activities.”⁵⁴

Hele samfundet gik i stå. Mange kunne ikke se andre muligheder end at flygte fra Guatemala. Rosalina forklarer, at denne frygt og vold ændrede den guatemalanske kulturbe-

---

⁵³ Sanford: *Buried Secrets: Truth and human rights in Guatemala*, side 52

⁵⁴ Shoah Foundation: *The Guatemalan Genocide Video Testimonies, Rosalina Tuyuc Velásquez*, (2015), 0:21:25

vidsthed, idet religiøse, sociale og kulturelle arrangementer ikke længere kunne fuldføres. Dette var udelukkende på grund af frygten for, at hærens dødspatroljer skulle komme og udøve magt på den ene eller anden måde.

De psykologiske ar fra traumer som voldshandlingerne og frygten for vold har efterladt, bliver ifølge Sanford en central del af ofrenes individuelle og kollektive bevidsthed, specielt når erindringer om terror og vold provokeres under truslen af ny vold. Ligeledes mener Ahonen, at de ofre som overlever, fanges i en ondsindet erindringspraksis, idet det traumatiserede offer ikke har haft mulighed for at forstå overgrebet. Yolanda er et af de ofre som ikke, før nyere tid, har haft overskud til at kunne bearbejde sit traume efter voldtægten, grundet frygten for tilbagevendende vold og hendes depression. Yolanda forklarer hendes bearbejdelse af fortiden således:

“(...) I got involved with feminism for the first time in 1987 and it turns out that it changes my perspective of life. I began to know other women who thought the same. As a woman I realized that I had a history of being a human being, but also for being a woman.”⁵⁵

I samarbejde med en organisation som kæmpede for kvinders rettigheder og feminisme, kunne Yolanda bearbejde hendes traume. Der argumenteres for at Yolanda gennem sit nyfundne netværk af individer med lignende baggrund tilegner sig et erindringsfællesskab hos denne gruppe af kvinder. Hun benyttede ligeledes dette fællesskab til at finde overskud til at overvinde den depression, som havde rodfæstet sig efter voldtægten.

Frygten for en tilbagevendende opblusning af vold, er et tilbagevendende emne gennem mange af vidnesbyrdene. Frygten manifesterer sig ofte gennem psykiske lidelser, såsom posttraumatisk stress, angst eller depression. Erindringerne bliver reproduceret i ofrenes dagligdag og bliver til en del af deres identiteter. Yolandas vidnesbyrd er et eksempel herpå, idet hendes indstilling til livet og hende selv blev ændret efter voldtægten og den efterfølgende depression. De psykologiske mén og selve erindringerne efter oplevelserne bliver integreret i individets bevidsthed og personlighed. Det synliggøres gennem disse vidnesbyrd, at mindet om volden reproduceres når der beskrives frygt og utryghed i nutiden, såvel som frygten for fremtiden. Jesús forklarer eksempelvis den til-

---

⁵⁵ Shoah Foundation: *The Guatemalan Genocide Video Testimonies*, Yolanda de la Luz Aguilar Urizar, (2015), 1:48:43

bagevendende frygt, han oplever hver gang, han skal kommunikere med de offentlige institutioner eller ordensmagten i Guatemala og den sorg der stadig rammer ham, når han erindrer.⁵⁶

Denne form for frygt for tilbagevendende vold er også den, Sanford gennem sit kildemateriale beskriver. Udsættelsen for eller frygten for yderligere vold påvirker ofret rent psykisk og giver traumet nyt liv. Dette kombineret med et erindringsfællesskab, der fordrer en reproduktion af minderne og herunder en kollektiv identitet, der er skabt som en konsekvens heraf, medfører at ofrene lever i en tilværelse af frygt og traumer. Der må i Guatemala foregå en proces, der fjerner truslen om tilbagevendende vold, hvis ofrene skal have mulighed for at komme deres traumer til livs, hvorfor, der ifølge Sanford, kræves en nødvendig strukturel ændring i samfundet.

5.1.4 Bearbejdelsen af traumer

Sorgen kan manifestere sig på mange måder, specielt når frygten og sorgen efter den traumatiske oplevelse ikke kan bearbejdes. En af de ofre som stadig mærker sorg efter tabet af en, som stod hende nær, er Juliana Tun Xalin. Julianas mand var fremtrædende indenfor deres landsbys landbrugskooperativ, og blev sammen med andre landmænd beskyldt for at dele mad ud til guerillakrigere. Detaljerne derudover kender hun ikke, kun at hendes mand aldrig vendte hjem igen efter, at hærens dødspatroljer hentede ham fra det varehus, hvor han arbejdede. Julianas vidnesbyrd munder ud i en kort beskrivelse af hendes største ønske for fremtiden. Hun ønsker at kunne finde liget af sin mand ved udgravningen af den massegrav, hvor hun mener hans lig er begravet i, men accepterer at dette er en svær opgave, da graven indeholder mange ofre. Hun fortsætter sine tanker om fremtiden: *"I don't know if he could be found, because it's been several years. That's what, I want and I hope that..."* Før hun kan afslutte sætningen starter hun en ny; *"My story was long and complicated. I want that this doesn't happen again."*⁵⁷ Hun ser altså udgravningen af massegraven og håbet om at finde sin mand blandt ligene som en måde at skabe mening og få klarhed over begivenhederne. Hun håber på, at dette vil give hende en lindring i hendes sorg, men samtidig ønsker hun også, at dette kan forebygge at sådanne hændelser sker i fremtiden.

---

⁵⁶ Shoah Foundation: *The Guatemalan Genocide Video Testimonies*, Jesús Tecú Osorio, (2015), 3:25:30 - 3:29:00

⁵⁷ Shoah Foundation: *The Guatemalan Genocide Video Testimonies*, Juliana Tun Xalin, (2015), 2:01:10

Dog er processen bag udgravningerne af massegrave ikke nem. Jesús beskriver sin kamp for den proces. Han fortæller, hvordan myndighederne gentagende gange nægtede at der fandtes massegrave udenfor Río Negro, som var den by, hvor han selv overværede massebord. Jesús forklarer endvidere, hvordan hans møde med embedsmænd gav ham flere problemer, end hvis han havde tættet stille: "*And he says there weren't [massegrave]. That maybe I made it up.*"⁵⁸ han blev herefter, af embedsmændene, forklaret at de ville lægge sag an mod ham, hvis han ikke fortalte sandheden, eller måske nærmere deres forståelse af sandheden. Jesús' møde med embedsmændene er udtryk for den benægtelse Gregory H. Stanton omtaler i sin teori om tiden efter et folkemord. Hans tiende stadie beskriver dette fænomen, hvor staten og de institutioner som muliggjorde voldshandlingerne, gennem benægtelse forsøger at fjerne deres ansvar for hændelserne og samtidigt opbygger det deres legitimitet samt erindringsnarrativ. Et andet eksempel på Stantons tiende stadie er denne fortælling fra Jesús: En gruppe af borgere i hans landsby opsatte et mindesmærke for dem, der var omkommet under massakren. Kort tid efter blev mindesmærket udsat for hærværk.⁵⁹

For ofrene i de analyserede interviews, er søgen efter deres afdødes massegrave blot et vigtigt instrument i en healingsproces, men ikke den definitive afslutning på deres fortsatte traume og sorg. Omend at klarhed over afdødes skæbne er en central milepæl for denne healingsproces, fortsætter kampen for retfærdighed og håbet om at få anerkendelse for det, der er sket og de lidelser, det har medført. Interviewene beskriver, hvordan de som fortsatte kampen for klarhed, ofte blev motiveret gennem fællesskab og gradvise succesoplevelser, samt at disse inspirerede dem til at fortsætte: Jesús Osorio fortsatte med at søge om retfærdighed sammen med andre overlevende fra Río Negro massakren og deltog i flere retssager på trods af hans mange udfordringer med den guatemalanske stat. Yolanda er i dag medejer af en organisation, der skal hjælpe voldtægts ofre og kvinder udsat for vold. Et andet offer, Emma Molina Theissen, er aktiv inden for en gruppe, der arrangerer mindehøjtideligheder med pårørende og ofre, som grundet flugt fra Guatemala nu er bosat i USA.

Ifølge teorien, ønsker ofrene at skabe fællesskab, erindringssteder og mindehøjtideligheder, hvor de kan opbygge eller måske fortsætte en kulturarv, hvorigennem deres

---

⁵⁸ Shoah Foundation: *The Guatemalan Genocide Video Testimonies*, Jesús Tecú Osorio, (2015), 3:25:30 - 3:27:50

⁵⁹ Ibid., (video nr. 2), 0:05:43.

fælles identitet kommer til syne. Assmanns forskning inden for kulturel identitet fremhæver også, at den fortid der kommer til syne gennem den kulturelle arv, er altafgørende for studiet af en kulturs identitet.⁶⁰ Jesús forklarer, hvor vigtigt det var for ham, efter at han begyndte at arbejde for mayaernes rettigheder, at få genopbygget det monument, som blev udsat for hærværk. Han forklarer, at mindesmærkerne giver ofrene noget at stå sammen om og samtidigt vise verden hvad de har på hjerte.⁶¹ Denne kamp om et mindesmærkes eksistens, kan siges at være en platform for ofrenes spirende fælles identitet og ligeledes for deres kollektive erindringsfællesskab, hvorigennem deres kulturelle identitet reproduceres. Også Julianas ønske om at opgrave liget af sin afdøde mand, kan ses som et ønske om at deltage i den erindringspraksis, der er blevet en del af mayaernes kultur. Udgravningerne og genbegravelsen af de afdøde kan ses som en ceremoni og en proces, som er blevet inkorporeret i den kollektive kulturelle identitet.

Det gennemgående for ofrene er, at deres kamp for bedre rettigheder for udsatte og ofre foregår i grupper, hvor deres erindringer er i overensstemmelse med gruppen. Halbwachs og efterfølgende forskere indenfor forskningsfeltet om erindring gør det klart, at mennesker erindrer og reproducere deres erindringer i fællesskab med ligesindede mennesker, hvorfra der opbygges et erindringsfællesskab. Det er også tilfældet for mange af de vidnesbyrd, som analysen tager udgangspunkt i. Omend ikke alle ofre er aktive inden for humanitært arbejde, så syntes alle at bruge deres netværk til at erindre ud fra. Her kan nævnes Juliana, som henviser til, at hun sammen med sin familie forsøger at bearbejde deres erindringer og ønsker for fremtiden: *"That's what I keep telling my kids. I hope that they tell us to come by."*⁶² Altså syntes mange at bruge fællesskaber med samme forståelse af fortiden, eller samme kulturelle baggrund, til at erindre og samtidigt mindes deres afdøde i håbet om at kunne tænke fremad.

Disse erindringsfællesskaber ønsker først og fremmest retfærdighed, frem for forsoning. Dog kan retfærdigheden i sig selv blive til et forsoningsprojekt, eller et skridt imod medborgerskab og solidaritet. Stanton påpeger i sine 10 stadier af folkemord, at lokale retslige høringer af gerningsmænd kan skabe grobund for genopretning og forsoning

---

⁶⁰ Assmann: *Collective Memory and Cultural Identity*, side 132-134

⁶¹ Shoah Foundation: *The Guatemalan Genocide Video Testimonies*, Jesús Tecú Osorio, (2015), 3:44:10

⁶² Shoah Foundation: *The Guatemalan Genocide Video Testimonies*, Juliana Tun Xalin, (2015), 2:01:04

mellem gerningsmænd og ofre. Han bruger Rwanda som et eksempel herpå, hvor de såkaldte *'gaçaca'* retssager skaber forum for gerningsmænd og ofre til at tilgive og restituere:

“When possible, local proceedings should provide forums for hearings of the evidence against perpetrators who were not the main leaders and planners of a genocide, with opportunities for restitution and reconciliation”⁶³

Ifølge denne indgangsvinkel til forsoning, vil der i Guatemala kunne skabes et skridt henimod retfærdighed og klarhed gennem lokale domstole. Der herskes ikke tvivl om, at retfærdighed er startskuddet til forsoning. Om dette i realiteten er muligt, med de nuværende institutioner i Guatemala, er derimod mere usikkert.

Jesús Osorio forklarer, at han over en tiårig periode har forsøgt at retsforfølge de gerningsmænd, som slog hans bror ihjel og tog ham selv som fange. Omend at Jesús kunne retsforfølge gerningsmændene, kunne han kun anklage dem for mord og ikke folkemordshandlinger, idet retssagerne foregik ved de eksisterende domstole, som ikke tillod at retsforfølge for folkemord på daværende tidspunkt. Rets proceduren var desuden lang og pinefuld, han blev sågar udsat for at en af de retsforfulgte patruljemænd, før en retsafgørelse, forsøgte at angribe ham.⁶⁴ På trods af de mange juridiske udfordringer, bliver gerningsmændene idømt fængsel for tre mord begået i Río Negro - så Jesús får til dels medhold i sine anklager efter hans lange kamp for retfærdighed. Det tyder altså på, at forskellige faktorer medfører, at Stantons forslag til lokale domstoles forsonings potentialer ikke bliver udført i tilfredsstillende grad. Dog findes der alligevel eksempler på, at man som offer, gennem andre strafferammer end folkemord, kan finde en form for retfærdighed i Guatemala.

5.1.5 Økonomisk restitution og kompensation

Omtrent halvdelen af de 33 vidnesbyrd omtaler eller berører emnet om restitution og kompensation. En tendens der kommer til udtryk, når dette emne italesættes, er ønsket om at få det tilbage, som man måtte have tabt grundet hærens ødelæggelser eller beslaglæggelser. Derudover syntes mange af interviewpersonerne at koble restitutionen til

---

⁶³ Stanton: *10 Stages of Genocide* (Genocide Watch, 2013)

⁶⁴ Shoah Foundation: *The Guatemalan Genocide Video Testimonies, Jesús Tecú Osorio*, (2015), (video nr. 2), 0:41:45

spørgsmålet om retfærdighed og forsoning. Sorg kan ikke overkommes, idet deres tab på ejendom eller landbrugsjord, har efterladt dem i en socioøkonomiske situation, der fordrer mindet om terror. Der kan være tale om, at denne forståelse af retfærdighed, på samme måde som erindringer, er blevet en del af den kollektive bevidsthed og kultur, som ofrene har opbygget. Derfor er emnet om kompensation og restitution stærkt tilknyttet spørgsmålet om retfærdighed og forsoning.

Stantons tiende stadie fremhæver restitution, altså tilbagelevering, som en af de faktorer som kan tilvejebringe en fyldestgørende forsoningsproces. I kildematerialet præciserer ofrene, at de ikke blot rent psykologisk er blevet omfattet af borgerkrigens hærgen, men også rent materialistisk. Mange af vidnesbyrdene fortæller om, hvordan deres ejendom blev brændt af, som følge af hærens voldelige togter gennem mayaernes højland. Hæren skelnende ikke mellem oprører og civile, men anvendte tungt artilleri til at bombardere udvalgte steder med. En af dem som flygtede fra sit nybyggede hjem for at undgå at blive ramt var Diego Rivera Santiago:

“But I depleted all my money because of the war. (...) It was hard to leave my land and my house behind, because I built a very pretty new house over there. I lived in that house only for a year. From 1980 to 1981, that’s when I moved and left the house. The army burnt it down.”⁶⁵

Omend spørgsmålet om restitution i denne sammenhæng er sekundær i Diegos fortælling, fortsætter han ved at forklare interviewereren, at han grundet borgerkrigen havde ud-tømt den opsparing han havde. Ikke nok med at hans hus var blevet jævnet med jorden, så måtte han også se en fremtid med sult i møde, en følelse han aldrig havde prøvet før. Han havde ikke meget tilbage, og valgte derfor at flygte fra Guatemala i håbet om en bedre fremtid.

For Diego er retfærdighed forbundet med restitution. Som led i hans egen bearbejdelse af fortiden, hjælper Diego til i forskellige organisationer, som hjælper ofre med at få humanitær og økonomisk hjælp. Han forklarer at ofre som det første, ønsker deres nærmestes død afklaret og derefter økonomisk hjælp.⁶⁶ Han fortæller, at mindet om vol-

---

⁶⁵ Shoah Foundation: *The Guatemalan Genocide Video Testimonies*, Diego Rivera Santiago, (2015), 0:20:12

⁶⁶ Ibid., 1:25:00

den og ødelæggelserne ikke er afsluttet før de kan se en lys fremtid i møde. Der kan argumenteres for, at mindet om traume ikke kan bearbejdes, idet voldens efterladenskaber rent socioøkonomisk fastholder ofret i mindet om terror. Omkring halvdelen af vidnesbyrdene omhandler temaet om kompensation, ofte med udgangspunkt i tabet af deres ejendom og landbrug. Ofrene går fra at have meget lidt, til at have intet. Der argumenteres for, at forsoning og bearbejdelsen af traumer ikke kan tilvejebringes før de akutte problemer, herunder deres økonomiske elendighed, er løst. Det er for Stanton af samme grund, at forsoning og restitution går hånd i hånd.

Restitution og kompensation forbliver i guatemalansk sammenhæng teoretisk, idet det på større statsligt niveau vil være lig en offentlig anerkendelse af hærens forbrydelser. Ligeledes forbliver forsoning og retfærdighed teoretisk, idet fattigdom og dårlige kår ikke giver plads til, eller nærmere overskud til, at forfølge dette. Diego fremhæver vigtigheden af privates filantropiske initiativer, som kan understøtte ofrenes krav om økonomisk restitution. Det skal dog bemærkes, at de økonomiske interesser kan have indflydelse på ofrenes prioritering af emner i vidnesbyrdene. Ikke sagt at de ikke har behov for økonomisk støtte, eller deres oplevelser ikke er oprigtige, men at ofrenes vidnesbyrd kan være influeret af personlige socioøkonomiske problematikker. Dette gjort i håbet om yderligere kompensation og hjælp fra private filantroper, NGO'er, såvel som nationale restituering programmer.

5.1.6 Delkonklusion på første analysedel

Det fremgår i ovenstående analysedel, at individernes vidnesbyrd er domineret af en fortid med vold og terror. Deres minder omfatter en række emner, der som helhed udgør det fulde traume - et traume som ofrene mange år efter begivenhederne stadig finder ubehandlet. Forskningen på området indenfor uforløste traumer fortæller os, at individer, der er en del af traumatiske begivenheder, bliver fanget i mindet om vold, hvis ikke der skabes klarhed over de begivenheder, der ledte til deres traumer. Manglen på en officiel anerkendelse, som kan hjælpe med bearbejdelsen på de mange uforløste traumer, syntes være en betydelig medfaktor til ofrenes fastholdelse i mindet om terror. Forskeren Victoria Sanford fremhæver også i hendes studie af Guatemala, at den manglende bearbejdelse fastlåser ofrene i et levende minde om vold, og at de nuværende institutioner er

med til at tilvejebringe en erindringspolitik, der ikke anerkender folkemordet og dets ofres historie. Interviewpersonerne føler sig fanget i uforløste traumatiske erindringer, som ikke forløses grundet en kamp om narrativer.

Mayaernes narrativ er klart opstillet, de ønsker retfærdighed for det de selv betegner som et angreb mod deres etnicitet, altså et folkemord. Dette narrativ er skabt ud fra de erindringer, som er blevet centrale for måden, hvorpå mayaerne ser sig selv. De er de primære ofre for konflikten og kræver anerkendelse af dette. Det er dog tydeligt, at dette narrativ ikke godtages af alle i Guatemala, som benægter, at der er tale om folkemord, men i stedet at det blot er enkelte eksempler på krigsforbrydelser. Der fremgår et markant sammenstød mellem forskellige opfattelser af konfliktens eskalering og hvordan ansvaret for den sørgelige virkelighed skal placeres. Dette afspejler sig i kildematerialet når ofrene beretter om deres involvering i forskellige retssager og deres erindringer om fortiden.

Erindringer fremstår individuelle, men i virkeligheden er deres erindringer skabt ud fra mange forskellige faktorer, såsom deres nuværende situation og de fællesskaber af overlevende de tilhører. Som det forekommer i projektets analyserede kildemateriale, finder ofrene fællesskaber, hvorigennem deres kollektive traumer kan forsøges bearbejdes, eller nærmere justificeres. Deres fællesskaber opfinder 'nye' måder, hvorpå traumer kan bearbejdes, eksempelvis gennem retsmedicinske udgravninger af dræbte under den voldelige konflikt eller gennem forskellige menneskerettigheds organisationer. Jan Assmanns forståelse er, at en gruppes identitet vil blive synliggjort gennem deres brug af artefakter og kulturarv. Der argumenteres for, at eksempelvis massegravene, som erindringssted, er blevet en del af den kulturarv som mayaernes erindringsfællesskab og identitet reproduceres ud fra.

De individuelle erindringer er influeret af det fælles narrativ, som skabes i samværet med andre med samme eller lignende fortid. Det er Halbwachs' teoretiske grundsten, at erindringer er skabt ud fra nutidige omstændigheder, såvel som de sociale relationer individet opererer i. Anette Warring beskriver Halbwachs' teoretiske udgangspunkt således:

“Kollektive erindringer er altså ifølge Halbwachs manifestationer af sociale gruppers identitet, og da det er sociale grupper, der afgør, hvad der skal huskes, og hvad der skal glemmes, er kollektive erindringer altid socialt strukturerede. Erindring er en socialt konstrueret realitet opretholdt og overført af gruppers institutioner og bevidste bestræbelser.”⁶⁷

Denne teoretiske forståelse forholder sig også på denne bestemte måde i kildematerialet, nemlig at erindringerne over tid blev kollektive og en afspejling af den sociale gruppes identitet. Mindet om volden er tilbagevendende for mange af ofrene, idet traumet er blevet en del af deres identitet og bevidsthed.

Analysen har klargjort, at identitet også har indflydelse på ens erindringer, på samme fod som erindringer har indflydelse på ens identitet. Etnicitet, køn, alder og socioøkonomiske baggrund har betydning for, hvilke traumer der opstår og dermed også hvilke fællesskaber det enkelte individ gør sig selv til en del af. Eksempelvis har de kvindelige ofre i større grad fokus på kvinderettigheder, herunder supportgrupper for voldtægts ofre. Sanfords undersøgelser viser os, at der må skelnes mellem de enkelte aktører, forstået på den måde, at der ikke kan være tale om en homogen forståelse af at være offer. Dette er dog med det forbehold, at erindring er noget vi, som mennesker gør i fællesskab og i hverdagens socialitet, hvilket skaber en kollektiv bevidsthed. De kvindelige ofre opbygger det, Halbwachs vil kalde et andet ‘erindrings register’ end for eksempel den mandlige del af befolkningen, som ikke har haft voldtægt tæt inde på livet - altså en anden sammensætning af sociale fællesskaber, som fordrer en anden kollektiv erindring og identitet.

5.2 Forsoningstiltag og mobilisering

For ofrene er de mange uforløste traumer til dels stadig eksisterende og tilbagevendende. Som det fremgår i projektets problemformulering, ønskes der ikke blot analyseret på selve traumerne og ofrenes erindringer, men i lige så høj grad på de forsøg på forsoningsinitiativer de forskellige aktører har fremsat, her specifikt den guatemalanske stat, ofrene selv og ikke mindst de ikke statslige organisationer. Med denne todelte analyse, vil projektet kunne drage konklusioner om krav og responsen på disse krav, med forhåbningen

---

⁶⁷ Warring: *Erindringer og Historiebrug - introduktion til et forskningsfelt*, side 14

om en kritisk analyse af, hvorledes ofrenes traumer og krav bliver tilstrækkeligt tilgode-
set og hvilke initiativer der bærer succes.

Arbejdet for ofrenes krav om forsoning blev først iværksat i 1996, efter fredsafta-
len mellem oprørshæren og den guatemalanske stat var underskrevet af begge parter.
Fredsaftalen medførte et øget fokus på klarhed, hvorfor forskellige organisationer blev
oprettet til at søge historisk klarhed for ofrene. Mange af disse grupper var ilde set fra
statslig side, men alligevel formåede de at initiere forskellige tiltag og komme med kon-
krete forslag til, hvordan helingsprocessen i Guatemala kunne se ud. Forskere, ikke stats-
lige organisationer, FN og ikke mindst ofrenes egen mobilisering har alle fremsat forskel-
lige anbefalinger til den guatemalanske stat, i håbet om at ofrene værdigt kan bearbejde
traumerne gennem forsoning mellem ofre og deres gerningsmænd. De følgende bestræ-
belser og initiativer skal ses som et udpluk af de vigtigste, men langt fra alle, forsøg på at
promovere solidaritet, forsoning, demokrati og respekt for menneskerettigheder.

5.2.1 Anbefalinger til forsoning fra CEH

Tre år efter fredsafslutningen kunne FN's sandhedskomiteé i Guatemala udgive de resul-
tater og konklusioner, som de gennem interviews og andet feltarbejde havde udarbejdet.
De blev udgivet på spansk og senere engelsk. Komiteén med navnet *La Comisión para el
Esclarecimiento Histórico* (CEH) havde som første prioritet at kortlægge begivenhederne
for ofrene samt konkludere, hvordan ofrenes hverdage synes påvirket af volden under og
efter borgerkrigen. Kommissionen påviste gennem sit kildemateriale, at der var tale om
folkemord, idet visse militære strategier ønskede helt eller delvist at fjerne mayaerne.
CEH understreger i rapporten, at der er tale om en dybt traumatiseret befolkningsgruppe,
som ikke har haft mulighed for at udtrykke deres erindringer og forståelser af fortiden.
Der var fra kommissionens side ingen tvivl om at der var sket et omfattende brud på men-
neskerettighederne og de konkluderede også, at mayaerne var konfliktens primære ofre
- altså var der i deres optik tale om folkemord.

I forbindelse med konklusionerne på omfanget af borgerkrigens indgreb på may-
ernes menneskerettigheder valgte kommissionen også at udgive anbefalinger til fremti-
dens Guatemala. I alt fremsætter CEH seks punkter, som de finder nødvendige for helings-
processen i post-konflikt Guatemala:

1. Sikre bevarelsen af ofrenes erindringer
2. Tilbagelevering af ejendele og anden økonomisk kompensation til ofrene
3. Skabe gensidig respekt for menneskerettighederne
4. Styrke den demokratiske proces gennem reformer
5. Muliggør andre forsoningstiltag der styrker fred og forsoning, eksempelvis juridiske undersøgelser af gerningsmænd, udgravninger af ofrenes lig og efterforskning af forsvundne ofre. Styrkelse af national harmoni.
6. Oprettelse af en institution eller et ministerium der arbejder intensivt for implementering og opretholdelse af de ovenstående forslag, samt bearbejdelse af den udprægede racisme og ulighed ⁶⁸

Anbefalingerne havde altså til formål at fremme reetableringen af et samfund bygget på demokratiske principper og med respekt for medmenneskelighed. Ud fra disse idealer var det første punkt yderst centralt. Kommissionen anerkendte, at ofrenes stemmer skulle huskes og dokumenteres, hvis en demokratisk proces, med udgangspunkt i menneskerettighederne, skulle etableres. Det uddybes således i kommissionens forslag:

“The commission shall recommend, in particular, measures to preserve the memory of the victims, to foster a culture of mutual respect and observance of human rights and to strengthen democratic process”⁶⁹

Som det fremgår i ovenstående hovedsynspunkt fra kommissionens anbefalinger, skal ofrene for konflikten mindes og de overlevende ofre skal blive en aktiv del af nationens fremtidige strukturering.

Det tydeliggøres, at kommissionen anser dokumentation og anerkendelse af erindringer som en central rolle for fremtiden. Dette gøres ikke blot for at styrke den demokratiske proces, men på samme tid styrke en national sammenhængskraft og værdighed for ofrene. Denne forståelse af erindringernes betydning synliggøres i CEH's rapport på følgende måde:

---

⁶⁸ Higonnet: *Quiet Genocide*, side 202

⁶⁹ *Ibid.*, side 201

“The Accord of Oslo emphasizes the need to remember and dignify the victims of the fratricidal confrontation that took place in Guatemala. The CEH believes that the historical memory, both individual and collective, forms the basis of national identity. Remembrance of the victims is a fundamental aspect of this historical memory and permits the recovery of the values of, and the validity of the struggle for, human dignity.”⁷⁰

På samme måde som forskningen inden for kollektiv erindring, anser CEH erindringer som grundsten for national identitet og sammenhængskraft. Det altafgørende for en fredfyldt fremtid er altså den fælles identitet og selvbevidsthed, som landet opbygger gennem erindringerne fra ofrene.

Kommissionens anbefalinger og generelle konklusioner ligger i fin tråd med forskningsfeltets anbefalinger og resultater. Omend Stantons teori er udarbejdet ud fra en mere generel folkemordsteoretisk baggrund og ikke med Guatemala som case, viser CEH og Gregory H. Stanton en række ligheder i deres anbefalinger. Nævneværdigt er kravet om juridisk efterspil, fokus på menneskerettigheder samt restitution til de ofre, som måtte have lidt økonomiske tab under borgerkrigen. På samme måde ligger CEH's anbefalinger i tråd med Victoria Sanfords argumentation. Hun foreslår en gennemgående omstrukturering i de nuværende institutioner med det formål at de intellektuelle bagmænd, der lever i sikkerhed fra det juridiske system, kan stilles til ansvar for deres ugerninger foran en domstol. Sanford fremhæver yderligere, at ikke statslige aktører og lokale fællesskabers samarbejde er vitalt for at styrke mayaerne tilknytningsforhold til det guatemalanske samfund, idet den guatemalanske stat ikke selv varetager denne proces.⁷¹

CEH's anbefalinger bygger på interviews af ofre samt nærgående studier af hærens ageren under borgerkrigen. Kildematerialet som skaber grundlaget for kommissionens anbefalinger, er derfor baseret på overlevendes vidnesbyrd og krav. Som det fremgår i første analysedel, er CEH's anbefalinger meget lig de krav som ofrene efterspurgte i de vidnesbyrd dette projekt tager udgangspunkt i. CEH's konklusioner og anbefalinger anskues som et godt udgangspunkt for forsoningsprocessen, idet det vil give ofrene det, som de efterspørger. Med mulighed for retfærdighed, bearbejdelse af traumer, anerkendelse, mindehøjtideligheder og kompensation, vil man med disse anbefalinger kunne

---

⁷⁰ Ibid., side 203

⁷¹ Sanford: *Buried Secrets: Truth and human rights in Guatemala*, side 268-271

imødekomme krav fra ofrene og samtidigt, som CEH påstår, kunne styrke de demokratiske processer med solidaritet og nationalt fællesskab som prioritet. Hertil foreslår kommissionen oprettelsen af en mindedag og andre højtideligheder, der kan bringe ære til ofrene, idet dette yderligere ville kunne give nationen en fælles kollektiv bevidsthed.

På trods af at disse forslag blev præsenteret for den guatemalanske regering, er kritikken for ikke at have efterkommet forslagene blevet en dominant forklaring på, hvorfor Guatemala, og specielt mayaindianerne, stadig har store sociale og økonomiske udfordringer. Human Rights Watch, en fremtrædende menneskerettighedsorganisation, der blandt andet har til formål at oplyse verdenssamfundet om menneskerettighedsovertrædelser, har gentagne gange advaret om, at implementeringen af CEH's anbefalinger ikke har været efterkommet, idet regeringens forsøg ikke har været fyldestgørende. HRW konkluderer i 2003, at der siden borgerkrigens mest frygtindgydende år i 1980'erne ikke har været nogen nævneværdig forsoning til stede og at de demokratiske tilstande i landet er alarmerende.⁷² Samme år oprettede den guatemalanske regering flere initiativer, som skulle bringe Guatemala ind i en lysere fremtid.

5.2.2 Den guatemalanske stats bestræbelser på forsoning

Samtidigt med en voksende kritik af statens varetagelse af de forskellige aktørers krav, oprettede staten en række nye initiativer. Allerede før den skærpede kritik af Guatemalas håndtering af CEH's anbefalinger havde regeringen iværksat programmer og initiativer, som havde til formål at promovere håndhævelsen af fredsftalen fra 1996. Sekretariater og statsstøttede programmer, såsom *Consejo Nacional para el Cumplimiento de los Acuerdos de Paz* (CNAP) og *Secretaría de la Paz* (SEPAZ)⁷³ havde begge til formål at sikre overgangen fra militærmagt til demokratisk civil styre. Derudover var formålet, med de ovenstående to instanser, at skabe forsoning mellem hæren og guerillahæren for at opretholde freden.⁷⁴ Disse statslige initiativer tager udgangspunkt i statens løfter om at bevare den skrøbelige fred mellem de konfliktende parter, men tager ikke direkte udgangspunkt i CEH's anbefalinger og forholder sig ikke over for integrationen af mayaerne i det guatemalanske samfund. Der manglede et fokus på mayaernes situation og anerkendelse for

---

⁷² Daniel Wilkinson: *A Human Rights Update*, udgivet af Human Rights Watch (USA, 16. oktober 2003)

⁷³ SEPAZ lukkede i slut april 2020 og blev i stedet inkorporeret i 'COPREDEH', statens kommission for menneskerettigheder. COPREDEH: <http://copredeh.gob.gt/>, konsulteret 12-05-2020

⁷⁴ CNAP: <http://cnap.gob.gt/que%20es%20cnap.html>, konsulteret 13-05-2020

deres traumer. Derfor blev kritikken skærpet i 2003, da Human Rights Watch publicerede deres status opdatering på situationen i Guatemala: "*Guatemala has made little progress toward securing the protection of human rights and rule of law that are essential features of a functioning democracy.*"⁷⁵ Samtidigt med at kritik såsom denne blev fremsat, iværksatte staten yderligere initiativer, som i højere grad skulle tage CEH's anbefalinger til efterretning.

I 2003, efter forskellige organisationer øgede deres fokus på Guatemala, oprettede den guatemalanske stat *Programa Nacional de Resarcimiento* (PNR) og i 2005 *Archivo Histórico de la Policía Nacional* (AHPN). Disse programmer skulle, mere fyldestgørende, imødekomme CEH's anbefalinger - dog stadig under statens præmisser. PNR har restitution og økonomisk hjælp som deres prioritet, hvorimod AHPN's førsteprioritet er at skabe klarhed over begivenhederne gennem åbenhed og gennemsigtighed. AHPN har, med udgangspunkt i politiets arkiver, mulighed for at udgive alt dokumentation, der er at finde i arkiverne, med det hovedformål at kunne kortlægge Guatemalas historie, herunder også begivenhederne under borgerkrigen. Nævneværdigt er også oprettelsen af '*Día Nacional de la Dignidad de las Víctimas del Conflicto Armado Interno*'⁷⁶ i 2004, som fungerer som en mindededag for alle omkomne under borgerkrigen.⁷⁷ Forsoningsprocessen i Guatemala skulle nu være rustet til at opretholde de anbefalinger CEH fremførte i 1999.

Selvom der er kommet øget fokus på restitution for ofrene, imødekommer institutionerne alligevel ikke alle krav, som bliver ytret i ofrenes vidnesbyrd eller CEH's anbefalinger. PNR har ifølge det regeringskritiske guatemalanske medie *El Periódico* ikke formået at leve op til de forventninger om compensation til ofrene, der opstod som følge af PNR's implementering i 2003. Kun 30 procent af de tilmeldte i restitutionsprogrammet havde reelt modtaget økonomisk compensation.⁷⁸ *Periódico* beretter derudover i 2018,

---

⁷⁵ Wilkinson: *A Human Rights Update*, udgivet af Human Rights Watch (USA, 16. oktober 2003)

⁷⁶ Oversat: 'Værdigheds-dagen for ofrene for den interne væbnede konflikt'

⁷⁷ UNDP: *Día nacional de la Dignidad de las Víctimas del Conflicto Armado Interno*. (UNDP, 25. februar 2015) <https://www.gt.undp.org/content/guatemala/es/home/presscenter/articles/2016/02/25/d-a-nacional-de-la-dignidad-de-las-v-ctimas-del-conflicto-armado-interno.html>, konsulteret 21-05-2020

⁷⁸ Luisa Paredes: *Programa Nacional de Resarcimiento con pocos avances a 15 años de su creación* (El Periódico, 8. Juni 2020) <https://elperiodico.com.gt/nacion/2018/05/08/programa-nacional-de-resarcimiento-con-pocos-avances-a-15-anos-de-su-creacion/>, konsulteret 21-05-2020

at PNR ikke har tilstrækkelig økonomisk opbakning fra regeringens side, hvilket umuliggør den målsætning, der blev stillet som udgangspunkt.⁷⁹ Kritikken lyder på, at regeringen opretter de omtalte instanser under deres præmisser og narrativ, hvorefter de ikke bliver tildelt et tilstrækkeligt økonomisk grundlag til at kunne varetage de opgaver, der er blevet udstedt. Kritikken er derfor i den mest basale form, at staten ikke tager problemstillingen seriøst.

Udover at dette statslige initiativ, ifølge mediet El Periódico, ikke varetager deres opgaver tilstrækkeligt, kan man argumentere for, at PNR og regeringens forsoningstiltag ikke kommer hele vejen omkring CEH's forslag. Eksempelvis har initiativerne ikke optegnelser af de overlevendes vidnesbyrd, kvinders rettigheder eller socioøkonomiske uligheder på dagsordenen. Omend en mindedag er oprettet for at mindes ofrene, er tiltagene ikke fyldestgørende, hvis man anskuer mayaernes egne anstrengelser på konstruktionen af flere mindesteder som eksempel på yderligere behov. Derudover er navnet på mindedagen, 'Værdigheds-dagen for ofrene for den interne væbnede konflikt', et vidne om, at staten anser begivenhederne for at være en intern konflikt og ikke et folkemord på mayaerne. Alt dette vidner om, at staten stadig ikke anerkender mayaernes erindringsfællesskab og heller ikke deres nuværende sociale udfordringer. Endvidere har regeringen ikke gjort bestræbelser for at hjælpe med udgravningen af massegrave, kortlægge ofrenes erindringer eller forsøgt at nedbryde den udbredte racisme, der præger landet. Situationen er den, at der grundet dette statslige erindrings narrativ, stadig findes en traumatiseret andel i befolkningen, som ikke kan forløse deres traumer og fastholdes i mindet om volden. Derfor har efterspørgslen på yderligere tiltag været vedvarende, hvorfor et tomrum stadig må fyldes af ikke statslige organisationer.

5.2.3 Kampen om narrativer og den nationale sikkerhedsideologi

Menneskerettighedssituationen i Guatemala har ifølge Human Rights Watch været presset og fået svingende opmærksomhed fra den guatemalanske stat.⁸⁰ Mayaernes situation og deres krav har været mange år undervejs og mødt store udfordringer fra et modstrid-

---

⁷⁹ Luisa Paredes: *Programa Nacional de Resarcimiento continúa desfinanciado* (El Periódico, 9. Juni 2020) <https://elperiodico.com.gt/nacion/2018/05/09/programa-nacional-de-resarcimiento-continua-desfinanciado/>, konsulteret 21-05-2020

⁸⁰ Human Rights Watch: *Guatemala - Events of 2019* (2020) <https://www.hrw.org/world-report/2020/country-chapters/guatemala>

ende narrativ. Sanford forklarer, at dette narrativ er blevet så udbredt og populært, grundet opbyggelsen af en '*national sikkerhedsideologi*', der blev fremherskende efter general Efraín Montts statskup og magtovertagelse.⁸¹ Hun anser denne magtovertagelse og hans brutale styres håndtering af magten, som den begivenhed, der lammede retssystemet og blåstemplede folkemord, hvilket medvirkede til et erindrings narrativ diagonalt modsat mayaernes og deres krav om retfærdighed. Hun skriver således om den måde denne nationalistiske ideologis tendens til at lægge stabilitet før retfærdighed: "*Justice is viewed as an individual concern whereas social peace is perceived as a collective condition having priority over justice.*"⁸² Det blev en national ideologi at være trofast over for statens diskurser og narrativer på et sådant niveau, at hvis man modsatte sig, kunne man blive udstødt fra samfundet.

Hun fortsætter sin analyse og beskriver opfølgende en forklaring på, hvorfor det officielle narrativ er så vanskeligt at blødgøre. Hun argumenterer for, at de officielle diskurser, selv efter demokratiseringsprocessen og begivenhedernes afslutning, er vedvarende og blev normen i Guatemala. Hun argumenterer også for, at staten og nationen som helhed har noget på spil ved at anerkende hærens og dens lederes menneskerettigheds-overtrædelser, idet dette vil være et angreb på dens egen legitimitet:

"The nation, state, and armed forces come to be classified as synonymous entities, meaning that a challenge to any one of them represents a threat to them all. From this perspective, the armed forces and their agents embody the primary articulation of state dominance. Thus, all challenges to the military, including (and perhaps especially) attempts to seek redress for human rights violations, and perceived as direct assaults on the nation and the state."⁸³

Det officielle Guatemala, staten, har ifølge denne forståelse haft en tilbageholdenhed ved at acceptere mayaernes forståelse af fortiden, idet en accept på dette vil være en accept på en mere omfattende kritik af statens og dens institutioner som helhed. Dette kunne resultere i tab af magt, stabiliteten i Guatemala eller i værste tilfælde statens eksistensgrundlag.

---

⁸¹ Sanford: *Buried Secrets: Truth and human rights in Guatemala*, side 250-253

⁸² Ibid., side 253

⁸³ Sanford: *Buried Secrets: Truth and human rights in Guatemala*, side 251

Det teoretiske grundlag bag denne forståelse af en magts ønske om ensidigt at selv-fortolke fortiden, kan findes i et erindringspolitisk tankegods. Med afsæt i Eric Hobsbawm og Terence Rangers *Invention of tradition*, beskriver Anette Warring denne form for et 'top-down' perspektiv, hvor staten gennem en kontrol af fortiden bibeholder dens magt og legitimitet.⁸⁴ Kontrol af fortiden skal i denne optik forstås som et magtmiddel, der kan give yderligere kontrol over samfundet som helhed samt styrke dens eksistensgrundlag. Hun beskriver forskningstraditionen, herunder Hobsbawm og Ranger, således:

“(...) [Hobsbawm og Rangers værk] beskæftiger sig med den rolle, som konstruktioner af fortiden i moderne samfund spiller for social sammenhæng, kollektive identiteter, legitimering af institutioner og sociale hierarkier samt socialisering af befolkninger i bestemte sociale kontekster og kulturer. (...) Som magtudøvelse kan erindringspolitik udøves med henblik på både at fremme menneskers evne til selvbestemmelse eller med henblik på at kontrollere og styre andre. Det er sidstnævnte form for erindringspolitik anskuet i et 'top-down' perspektiv, som typisk afdækkes i denne forskningstradition.”⁸⁵

Man kan derfor med denne teoretiske indgangsvinkel anskue, at staten ønsker, at deres forståelse af fortiden er den, som er endegyldig. Hvis staten mister kontrollen over fortiden, kan den miste legitimitet, magt og stabilitet, som den skal bruge til at fastholde dens dominans og relevans i nutiden såvel som i fremtiden. Der vil, ifølge teorien, naturligt opstå et officielt narrativ, som ønsker at kontrollere og bevare sociale hierarkier, som fremmer statens magtinteresser.

Det er også med dette for øje, at man kan anskue hvorfor CEH og dens konklusioner har været et omstridt emne i Guatemala. Selve begrebet '*folkemord*' og '*folkemords-ofre*' bliver i statslige institutioner, lovtekster og statslige hjemmesider udskiftet med henholdsvis den '*interne væbnede konflikt*' og '*den interne væbnede konflikts ofre*'.⁸⁶ Det synliggøres i statens begrebsbrug, at de har slået sig fast på deres fortolkning af konflikten, hvor mayaernes fortolkning, som de primære ofre for et decideret folkemord, ikke accepteres. Begrebsbrugen skal også forstås på den måde, at man fra statslig side kan

---

⁸⁴ Grundet COVID-19, har projektets adgang til yderligere litteratursøgning været begrænset, hvorfor Hobsbawm og Rangers værk vil beskrives ud fra Anette Warrings synsvinkel og forskningsartikel.

⁸⁵ Warring: *Erindringer og Historiebrug - introduktion til et forskningsfelt*, side 16

⁸⁶ Dette ses eksempelvis på statens komité for menneskerettigheder, hvor mayaerne eller folkemordet ikke direkte nævnes: <http://copredeb.gob.gt/quienes-somos/>, konsulteret 21-05-2020

fralægge sig det fulde ansvar ved at kalde det for en '*intern konflikt*', og dermed tillægge oprørsgrupperne et ligeså stort, om ikke større, ansvar for borgerkrigens vold. Begrebsbrugen skal ses som en ansvarsfralæggelse, men ligeledes som en aktivt erindringspolitisk størrelse, som fremmer én forståelse af den guatemalanske fortid frem for en anden.

Teoretisk kan dette også forklares. Ifølge den præsenterede forskning, specifikt Sanford og Jelin, er forståelsen den, at staten i høj grad ønsker at fremstå på en specifik måde, som fremmer deres narrativ. For Sanford er det også ensbetydende med, at mayasernes erindringsfællesskaber og narrativ om folkemord ikke vil blive accepteret, så længe at statens nuværende institutioner og magtstrukturer ikke omstruktureres.⁸⁷ Man kan argumentere for, at staten har en tvetydig indstilling til konflikten, hvor deres interesser kan virke modstridende. På den ene side ønsker staten at inkludere mayaerne i samfundet for at sikre freden og skabe forsoning, men på den anden side er der ikke ønske om fuldt ud at anerkende deres erindringer og lidelser i frygten for, at en anerkendelse vil føre til et tab af stabilitet og legitimitet. Derfor bliver mayaerne i statens optik anskuet for 'blot' at være uheldige ofre under en intern konflikt.

Statens ageren og synsvinkler tydeliggøres idet der, den 13. maj 2014 i den guatemalanske kongres, blev vedtaget en resolution, som officielt bekendtgjorde, at der ifølge den guatemalanske kongres ikke kunne have været begået folkemord i Guatemala. 87 af de 158 kongresmedlemmer stemte for at begrebet '*folkemord*' ikke var en korrekt definition på den konflikt Guatemala havde været igennem.⁸⁸ Vedtagelsen af denne bekendtgørelse blev foretaget med den dertilhørende argumentation, at den nationale sikkerhed og forsoning sættes på spil, hvis der herskes tvivl om, hvorvidt folkemord var en realitet. For dem som stemte for bekendtgørelsen, er retssagerne mod gerningsmændene bag folkemordsforbrydelserne medvirkende til at provokere yderligere politisk konfrontation, som vil modarbejde den nationale harmoni.⁸⁹ Kongressens flertal blev bakket op af den daværende præsident Otto Perez Molina, som gentagende gange har proklameret, at folkemordet ikke kunne have fundet sted og at han kunne bevise det.⁹⁰

---

⁸⁷ Sanford: *Buried Secrets: Truth and human rights in Guatemala*, side 148

⁸⁸ Associated Press: *Guatemala's congress votes to deny genocide* (15. maj 2014) https://ap-news.com/31f38834742f45c9ac08df3f78727a59?fbclid=IwAR27L-vNnxceAxWsRixcFM1ZvLR-Zawqgru0an09uxLKFzEjMVhFR_FFcHU, konsulteret 23-05-2020

⁸⁹ Diario de Centro América - Organo oficial de la república de guatemala, C.A.: *Congreso de la república de Guatemala - Punto Resolutivo Número 3-2014* (Guatemala City, Guatemala, maj 2014)

⁹⁰ Agencia EFE: *Pérez Molina: Genocide Trial Endangers Peace* (Plaza Publica, 16. april 2013) <https://www.plazapublica.com.gt/content/perez-molina-tambien-afirma-que-el-juicio-por-genocidio-hace-peligro-la-paz>, konsulteret 23-05-2020

Resolutions punkt 3-2014, som resolutionen bliver kaldt, beskriver hvorfor det er i alles interesse, at anerkendelsen af et folkemord ikke kan finde sted, for at sikre den nationale fred og sociale stabilitet. Det fremgår på følgende måde i resolutionen:

“(...) the present legislation acknowledges that it is legally not viable that the elements that constitute the crimes mentioned could have happened in Guatemala, principally with regard to the existence in our homeland of a genocide during the internal armed conflict ... This discussion (on genocide) transcends the courts and takes place in social media, sectors of opinion, towns, plazas, streets, and Guatemalan households, thus renewing the polarization between brothers, propagating opinions contrary to peace, and impeding ultimate reconciliation.”^{91 92}

Denne resolution er altså et eksempel på, hvordan sikkerhedsideologien, selv i 2014, er medvirkende til, at et flertal kunne benægte et folkemord, trods CEH's konklusioner fra 1999 på det modsatte. Kongressens flertal og den daværende præsidents udtalelser vidner om en udbredt ideologisk forståelse af, at spørgsmålet om folkemord truer freden, såvel som statens sikkerhed. Det er netop denne ideologiske forståelse af forsoning, som Sanford allerede tilbage i 2003 kritiserede for at være en forkert antagelse:

“It is indeed ironic that post-conflict governments in transition (...) have reinvented the counterplots of peace versus justice in policies and practices that privilege truth over justice rather than recognize their mutually constitutive relationship.”⁹³

Dermed sagt lyder kritikken på, at post-konflikte stater ofrer retfærdighed, og til dels sandhed, i håbet om, at dette vil medføre forsoning, stabilitet og sikkerhed. Dog er dette ikke den optimale måde at skabe forsoning på. Derimod argumenterer Sanford i citatet for, at der er et gensidigt forhold mellem sandhed, retfærdighed og forsoning, hvorfor staten burde anerkende folkemord som en del af dets fortid.

---

⁹¹ Diario de Centro América - Organo oficial de la república de Guatemala, C.A.: *Congreso de la república de Guatemala - Punto Resolutivo Número 3-2014* (Guatemala City, Guatemala, maj 2014)

⁹² International Justice Resource Center: *Guatemalan Court Suspends Genocide Retrial of Former Dictator* (8. Januar 2015) <https://ijrcenter.org/2015/01/08/guatemalan-court-suspends-genocide-retrial-of-former-dictator/>, konsulteret 28-05-2020

⁹³ Sanford: *Buried Secrets: Truth and human rights in Guatemala*, side 252

I modsætning til de statslige instanser, er de ikke statslige initiativer, organisationer og projekter i højere grad villige til at benytte anden terminologi når de evaluerer konflikten. Staten bruger termen '*den interne væbnede konflikt*', hvor imod de ikke statslige organisationer i højere grad bruger den term CEH har konkluderet - folkemord. Eksempelvis omtaler Riiy Ib'ooy kulturcenteret, som har fokus på at bevare mayaernes kultur og historie, således om konflikten på deres hjemmeside: "(...) *they became victims of a coldly calculated genocide against them. After five massacres in two years with a death count of approx. 440, the village had been decimated to half of its members.*"⁹⁴ Der må udledes heraf, at der blandt de ikke statslige og ofte maya-kontrollerende organisationer findes et andet syn på konflikten, end det syn der gør sig gældende i det officielle guatemalanske narrativ. Det er centralt i denne forståelse, at der bevidst eller ikke bevidst foregår en diskursiv benyttelse af begreber, eller undladelsen af samme, med det formål at styrke ens narrativ og erindringsfællesskab.

På trods af at dette stærke mod-narrativ har skabt problemer for mayaernes kamp for retfærdighed og anerkendelse, er der dog sket en udvikling internt i Guatemala gennem de seneste år. Selvom der stadig eksisterer et krav fra ofrenes side, som det fremgår i vidnesbyrdene, har staten foretaget gradvise ændringer, der delvist imødekommer ofrenes situation og krav. Eksempelvis er kommissionen for koordination af statens indsats for menneskerettigheder, *Comisión Presidencial Coordinadora de la Política del Ejecutivo en Materia de Derechos Humanos* (COPREDEH), indenfor de sidste år blevet udvidet for bedre at kunne sikre menneskerettighederne i Guatemala gennem lov og uddannelse.⁹⁵ COPREDEH har udover fokus på menneskerettigheder og sikkerheden for overlevende, fra det de også kalder den interne væbnede konflikt, ligeledes fokus på den ulighed der er så dominerende i Guatemala. Eksempelvis oprettede COPREDEH i 2016 en enhed, der skulle arbejde for kvindernes rettigheder og deres position i samfundet og dermed fremtidens Guatemala.⁹⁶ Derudover har staten muliggjort retsforfølgelser af gerningsmænd for krigsforbrydelser under konflikten, hvilket har resulteret i flere retssager og dermed flere dømte.

---

⁹⁴ Centro Histórico y Educativo Río Negro: *Sitios conmemorativos* <http://www.rio-negro.info/che/monumentos.html>, konsulteret 21-05-2020

⁹⁵ Luis Gonzalez, República: *Presidente anuncia el cierre de la Sepaz y Secretaría de Asuntos Agrarios* (1. april 2020) <https://republica.gt/2020/04/01/presidente-cerrara-la-sepaz-y-secretaria-de-asuntos-agrarios/>, konsulteret 21-05-2020

⁹⁶ COPREDEH: *COPREDEH ha respondido a la creación de la Unidad de Género* (9. marts 2016) <http://coprekeh.gob.gt/coprekeh-ha-respondido-la-creacion-la-unidad-genero/>, konsulteret 21-05-2020

Omend mayaernes position i samfundet har set skrøbelig ud og stadig er under pres fra det modstridende erindrings narrativ, synes der alligevel at være en fremtid, hvor mayaernes position forbedres. Statens fastholdelse af et specifikt narrativ er blevet opblødt gennem pres fra det internationale samfund, NGO'er og ofrene. Et stærkere demokratisk samfund har med tiden delvist nedbrudt den nationale sikkerheds ideologi, som under de militære systemer krævede undertrykkelse af mayaernes rettigheder. Det er dog ikke ensbetydende med, at mayaerne har fået opfyldt alle de krav, der opstod efter borgerkrigen. Spørgsmålet om hvorvidt der er tale om et folkemord under borgerkrigen eller blot en intern væbnet konflikt er stadig omdiskuteret. Selvom der med tiden er sket gradvise forbedringer og der er kommet et øget fokus på ofrenes socioøkonomiske situation og position i samfundet, har mange stadig uforløste traumer, som de forgæves har forsøgt at få lindret. Grundet det statslige erindrings narrativ har de været nødsaget til at søge hjælp andetsteds end hos de statslige institutioner.

5.2.4 Ikke statslige initiativers virke efter konflikten

Med den guatemalanske stats mangelfulde indsats, blev efterspørgslen på forskellige initiativer, som kunne styrke ofrene, høj. Der blev et tomrum for ofrene, især hos mayaerne, som manglede fællesskaber med ligesindede, initiativer der kunne hjælpe dem med at genfinde deres kultur og give dem følelsen af retfærdighed. For mayaerne voksede denne efterspørgsel, idet flere ofre fandt sammen i fællesskaber efter borgerkrigens afslutning. Herigennem kunne de bearbejde deres traumer og pleje deres nye kollektive identitet. I tomrummet og med de nye fællesskabers intensivering opstod der organisationer af ikke statslig karakter. Med afsæt i forskellige principper, problemstillinger og fællesskaber, ønskede de at kunne hjælpe ofrene ved at bidrage til løsninger af deres forskelligartede problematikker. Sammen har de et fælles fokus på ofrenes menneskerettigheder, derudover har de hver især specialiseret sig indenfor hver deres felt, så der samlet set kan ydes den rette hjælp til ofrene, alt efter hvilken problematik de må stå med.

Organisationer såsom *Fundación de Antropología Forense de Guatemala* (FAFG), *Centro de Análisis Forense y Ciencias Aplicadas* (CAFCA) og *Familiares de Detenidos y Desaparecidos de Guatemala* (FAMDEGUA) arbejder med at opklare, hvilke skæbner konflikts ofre fik under borgerkrigen, så deres pårørende kan få vished. For mange efterladte har det været et altoverskyggende traume ikke at vide hvor og hvordan deres elskede

familiemedlemmer endte deres dage, eller har været ude af stand til at give dem en værdig begravelse. FAFG og CAFCA arbejder blandt andet med de retsmedicinske procedurer, der kræves, når ofrene ønsker en massegrav åbnet og når de afdøde skal identificeres, før der kan arrangeres en ærefuld begravelse. Idet staten ikke hjælper med denne proces eller med økonomisk assistance til at få det iværksat, har ofrene været nødsaget til at bruge organisationer som disse for at få opfyldt deres ønsker. Som det fremgår i vidnesbyrdene og Sanfords forskning, er visheden om de afdødes skæbner en afgørende milesten for ofrene, fordi de efterladte pårørende kan give deres nære en respektfuld afsked og derigennem også pleje egen sorg og traume.

Meget lignende er det FAMDEGUA's målsætning at tilvejebringe en efterforskning af de som er forsvundet, kidnappet eller som har mødt en uklar skæbne. Organisationen gør det i deres nyhedsblog klart, at staten ikke hjælper med opklaringen af, hvad der skete med de 45.000 forsvundne guatemalanere og at specielt PNR-programmet ikke giver økonomisk støtte til de, som ønsker penge til at efterforske, hvor deres pårørende blev af.⁹⁷ FAMDEGUA og CEH har kaldt de mange kidnapninger en systematisk praksis og et led i et folkemord. Organisationen beskriver den manglende statslige indsats således:

“In the absence of a state response to establish the whereabouts of more than 45,000 victims of enforced disappearance, civil society organizations and family members have endeavored to carry out this task, with positive results, a work that shows that there are multiple ways to establish the whereabouts of victims of enforced disappearance when the will to do so exists.”⁹⁸

Som det fremgår i ovenstående citat, er det blevet civilbefolkningen og pårørende til ofrene, som er blevet ansvarlige for efterforskningen af de forsvundne og ikke staten. FAMDEGUA og frontfiguren Aura Elena Farfán har siden 2001 også forsøgt at få emnet på dagsordenen i Guatemala og desuden forsøgt at presse staten til at tage ansvar gennem forskellige lovforslag.

Ligeledes organisationer der arbejder med efterforskningen af forsvundne og genbegravelsen af ofre, kæmper andre organisationer og fællesskaber for at kunne mindes

---

⁹⁷ FAMDEGUA: ¿Qué es la Iniciativa de Ley 35-90 sobre Desaparición Forzada? (21. november 2013) <http://famdeguagt.blogspot.com/>, konsulteret 21-05-2020

⁹⁸ Centro Histórico y Educativo Río Negro: *Sitios conmemorativos* <http://www.rio-negro.info/che/monumentos.html>, konsulteret 21-05-2020

de, som omkom under konflikten. Flere projekter, heriblandt *Rijj Ib'ooy* centeret og organisationen *Memorial para la Concordia Guatemala* (MPC), har til sinde at konstruere mindesteder, i håbet om, på værdig vis at ære de tab, som ofrene har haft. For disse organisationer er manglen på erindringssteder som understøtter deres erindringsfællesskab en problematik. For dem har fortiden, og fortolkningen heraf, sociokulturel betydning og er direkte forbundet til deres identitet. Ifølge forskningen inden for kollektiv hukommelse er det eksempelvis Halbwachs' opfattelse, at '*lieux de mémoire*', altså erindringssteder, er symbolske og objektiviserede tolkninger af historien med afsæt i en gruppes kollektive identitet.⁹⁹ På samme måde anser Jan Assmann artefakter og erindringssteder, herunder også mindesteder, som de instanser som reproducerer en gruppes identitet og den måde, hvorpå deres identitet synliggøres for dem selv og andre.

Man kan argumentere for, at manglen på statsstøttede mindesteder, er medvirkende til, at ofrenes skæbner ikke anerkendes, og at der ikke bliver gjort tilstrækkeligt for at skabe harmoni i samfundet. CEH's anbefalinger har med denne argumentation fremhævet vigtigheden af konstruktionen og bevarelsen af mindesteder, men på samme vis som opklaringen af skæbner, er dette blevet overladt til civilbefolkningen. Ofrene har altså selv måtte stå for dette. *Rijj Ib'ooy* centeret er et eksempel på, hvordan mayaerne selv har taget initiativ og skabt et fællesskab med henblik på varetagelsen af deres kultur, men også konstruktionen af mindesmærker for deres kære. Centeret er også der hvor Jesús Tecú Osorio, hvis vidnesbyrd blev præsenteret i første analysedel, er tilknyttet. Herigennem kan han med sit lokalsamfund fortsat arbejde for at mindes fællesskabets fortid, samt hjælpe pårørende med at sørge over de tab, der fandt sted i hans landsbyområde Río Negro.

På samme måde som Jesús, i fællesskab med andre, har arbejdet på at styrke sin gruppes erindringer og samtidigt mindes de, som omkom under konflikten, har kvinderne siden fredsaftalen, og endda før, i fællesskab kæmpet for deres rettigheder. Organisationer såsom *Mujeres transformando el mundo* (MTM), *Las mujeres viudas, miembros de la Coordinadora Nacional de Viudas de Guatemala* (CONAVIGUA) og *Unión Nacional de Mujeres Guatemaltecas* (UNAMG) er blandt de grupper, som har formået vedvarende at påvirke samfundet med henblik på at fremme kvinders rettigheder og bevarelsen af de erindringer, som kvinderne har. Selvom der i 2016 blev oprettet en statslig enhed, der skulle arbejde for at kvinders rettigheder blev ligestillet med mændenes rettigheder, har

---

⁹⁹ Warring: *Erindring og historiebrug - introduktion til et forskningsfelt*, side 17

der i tiden op til været stor efterspørgsel på et mere nuanceret syn på kvindernes rettigheder.

Som det fremstår i første analysedel og ligeledes i Sanfords forskning, kan kvindernes erindringsfællesskaber ses delvist adskilt fra mændenes. Det synliggøres yderligere gennem de feministiske ikke statslige organisationer. CONAVIGUA er et eksempel herpå og er en organisation bestående af enker. Ifølge denne gruppes udtalelser og værdigrundlag, har *de* især lidt tab under konflikten, både socialt, økonomisk og kulturelt: *“Without a man in the house and without any help from the law and the authorities; we have to watch over everything”*¹⁰⁰ CONAVIGUA's udtalelse viser klart deres kønsbaserede eksistensgrundlag, hvor deres identitet er kollektiv. På samme måde som førnævnte organisationer, er manglen på statslig støtte grunden til at ofrene, i dette tilfælde de kvindelige ofre, selv måtte varetage beskyttelsen af deres rettigheder. Kvinderettigheder og deres kønsbestemte erindringsfællesskab er et synligt grundlag for organisationens eksistens.

Organisationens tilblivelse kan bruges som yderligere argumentation for, at de erindringer som prioriteres af individet, er bestemt af det fællesskab, som man er en del af. Erindringer foregår ikke blot som led i egen socialitet, det er også evident, at ens søgen efter fællesskaber er bestemt af ens erindringer og identitet - igen påpeges en korrelation mellem identitet og erindring. Derudover er kvinderetsorganisationers udtalelser med til at fremvise en kritik af statens håndtering af ofrenes krav og beskyttelse af deres rettigheder. En af de rettigheder kvindeorganisationerne kæmper for, er lighed. Lighed i hvordan deres position anskues i samfundet og i politisk henseende. Kampen for lighed i Guatemala er ikke udelukkende et kønsbaseret fænomen, men en kamp mange af organisationerne har til grundlag for deres operationer.

Guatemala har længe haft problemer med diskrimination over for den indfødte del af befolkningen, en udpræget racisme som af mange beskyldes for at være en afgørende faktor til, hvorfor konflikten udviklede sig, som den gjorde. Siden koloniseringen af den nye verden er mayaernes position i samfundet blevet undertrykt og domineret. Den racisme som europæerne under deres kolonisering gjorde alment udbredt, har sat spor i samfundet på en sådan måde, at der stadig, til dags dato, er eksistensgrundlag for organisationer, som arbejder for at skabe lighed i samfundet. *Comité de Unidad Campesina* (CUC) og *Equipo de estudios comunitarios y acción psicosocial* (ECAP) er blandt de organisationer

---

¹⁰⁰ CONAVIGUA: <http://conavigua.tripod.com/index.html>, konsulteret 21-05-2020

som arbejder intensivt på udryddelsen af racisme, samt at lighed skal prioriteres i samfundet. Det er værd at bemærke, at disse organisationer ikke blot arbejder med dette, men at det er en central grundsten for netop deres værdigrundlag.

Et gennemgående tema hos mange af de ikke statslige organisationer, er kritik af den måde staten håndterer de udfordringer Guatemala står overfor. De mener ikke, at deres prioriteringer og arbejdsområder imødekommes tilstrækkeligt. For ECAP gør dette sig også gældende, når de omtaler den udbredte ulighed i samfundet:

“The situation that is established by a state that privileges and serves a few over the majority of the country and that perpetuates a political organization and regulations aimed at maintaining these inequality gaps that generate poverty and oppression”¹⁰¹

ECAP's forståelse af samfundet vidner om, at der ifølge denne interessegruppe af og for ofre, stadig findes stor ulighed ofte grundet etniske forskelle, en racisme som er dybt indgroet i den guatemalanske samfundsstruktur. Det er ifølge disse organisationer ikke udelukkende konflikten, som har gjort at mayaerne sidenhen har fået sociale og økonomiske udfordringer. For dem skal det også ses i lyset af den strukturelle racisme, som har præget landet siden opdagelsen af Amerika og som stadig påvirker mentaliteten i det øvrige samfund.

Som det fremgår, er hovedtemaet i de mange organisationer rettigheder - det være sig blandt andet kvinderettigheder, juridiske rettigheder eller menneskerettigheder. Hovedparten af organisationerne er enige i kritikken om at staten, trods en indsats, stadig ikke opfylder deres kriterier. For dem har der været et tomrum, hvor de selv har måttet skride til handling. Opfattelsen af manglende fokus på konfliktens ofre og specifikt kritikken af den strukturelle racisme, imødekommes af FN's komité for eliminering af racistisk diskrimination (CERD). I en rapport fra maj 2019 fremhæves det, at der er en manglende indsats på de diskriminatoriske tilstande i Guatemala. Rapporten fremhæver følgende i forhold til den racisme som, rent historisk, har været en strukturel del af det Guatemalanske samfund:

---

¹⁰¹ ECAP: *Propósito Institucional*, <http://ecapguatemala.org.gt/plan-estrategico/prop%C3%B3sito-institucional>

“The Committee is concerned by the ongoing effects of the historical and structural discrimination faced by indigenous peoples, including the Garifuna, and persons of African descent in the State party, which are evident in their high rates of poverty and social exclusion. (...) The Committee is gravely concerned about the impact of discrimination on the enjoyment of economic, social and cultural rights, in particular the rights to food, to health and to education.”¹⁰²

FN rapportens kritik giver ikke blot medhold i, at statens ressourcer og indsatser har været mangelfulde i forhold til at udrydde social ulighed, men at racistisk diskrimination stadig er roden til mange udfordringer i det Guatemalanske samfund. Det må udledes heraf, at uligheden også præger forsoningen, og at den strukturelle ulighed hindrer, at mayaerne på lige fod med deres medmennesker kan få den hjælp de behøver for at overkomme traumerne.

Ligeledes de ikke statslige organisationer, fremkommer rapporten med en skarpt rettet kritik mod staten og dens instanser, herunder også statens engagement i forhold til varetagelsen af rettigheder. For CERD har staten i udgangspunktet forsøgt at hjælpe med at fjerne uligheden, men det har simpelthen ikke har været tilstrækkeligt, ofte grundet manglende økonomiske ressourcer, samt at projekterne ikke fyldestgørende inkluderer mayaerne i deres ledelsesstruktur:

“The Committee is concerned that, despite the efforts that have been made, the institutions established to combat racial discrimination, including the Presidential Commission on Discrimination and Racism, and the institutions established to promote the rights of indigenous peoples, such as the Office for the Defence of Indigenous Women’s Rights, are unable to discharge their mandates effectively, address discrimination issues satisfactorily or protect the rights of indigenous peoples and persons of African descent owing to, inter alia, a lack of resources and capacity and insufficient participation by indigenous peoples and persons of African descent in these institutions”¹⁰³

Det er en synlig kritik af, at der på trods af statens bestræbelser, stadig eksisterer mange grundlæggende udfordringer for lighed i samfundet - fra kvinderettigheder og helt ned

---

¹⁰² CERD: *Concluding on the combined sixteenth and seventeenth periodic reports of Guatemala*, udgivet af FN (27. maj 2019) <https://undocs.org/en/CERD/C/GTM/CO/16-17>, konsulteret 22-04-2020

¹⁰³ Ibid.

til grundlæggende menneskerettigheder. Ifølge komitéen stammer udfordringerne fra den historisk funderede racisme, som den indfødte befolkning har været offer for i århundreder. Det er vigtigt at fremhæve, at uligheden intensiverede borgerkrigen, samt forhindrer nutidig forsoning. Statens mangelfulde indsats på disse kritikpunkter synes at være medvirkende til, at ikke statslige organisationer har kunne finde et eksistensgrundlag. Argumentationen er, at de ikke statslige organisationer har måtte overtage der, hvor et tomrum kunne spores.

5.2.5 Delkonklusion på anden analysedel

Gennemgribende ulighed i samfundet og racistisk diskrimination har lige siden koloniseringen af Amerika medvirket til, at den indfødte befolkning undertrykkes og ekskluderes fra samfundet. Ifølge CEH's udredning af borgerkrigen, var diskriminationen en medvirkende faktor til, at mayaerne i høj grad blev ofre for terror og vold, som efterlod traumer i deres erindringer. Forskelsbehandlingen i samfundet havde rodfastet sig så dybt, at den legitimerede de handlinger, som CEH efterfølgende har betegnet som folkemord. CEH fremlægger i forbindelse med deres konklusion om et folkemord en række anbefalinger til, hvordan staten på bedst mulig måde varetager ofrenes, specielt mayaernes, inklusion i tiden efter konflikten. Staten gennemgår i samme periode en demokratiseringsproces, hvor det civile styre får opbakning, i modsætning til det militære styre. Dog viser det sig i analysen, at dette ikke har været ensbetydende med, at diskriminationen er ophørt eller at CEH's anbefalinger er blevet tilstrækkeligt imødekommet fra staten.

Ifølge Sanford blev der konstrueret en national sikkerhedskultur, hvor anerkendelsen af hærens handlinger under borgerkrigen kunne sætte statens magtposition på spil. Derfor blev benægtelse af folkemord en naturlig del af det officielle narrativ, som står i diametral modsætning til mayaernes narrativ - en kamp om hvordan fortiden skal fortælles er en realitet. For staten vil en anerkendelse af folkemord ligeledes medføre genopblusning af konflikten, hvorfor man bedst kunne opnå stabilitet og forsoning gennem benægtelse. Det er dog ifølge teorien ikke gennem benægtelse, at der opstår forsoning, men derimod et samspil mellem sandhed og retfærdighed. Stantons tiende stadie forklarer, som også Sanford gør, at der er et naturligt samspil mellem accept af fortiden og retfærdighed. Dog synes det ikke at være fremgangsmåden for den guatemalanske stat.

Forsoningen kompliceres derudover ved, at statens oprettelse af instanser, som skulle arbejde for udryddelsen af uligheden i samfundet, ikke har formået at nå denne

målsætning. Projektets analyse viser, at mayaernes stadig føler sig ekskluderet fra samfundet, og at der i mange tilfælde stadig er tegn på traumer, som ikke er blevet bearbejdet. Der argumenteres for, at der i kraft af en manglende statslig indsats er fremvokset et tomrum, som ikke statslige organisationer har måttet fylde. Ifølge disse ikke statslige organisationer har fraværet af intensivt arbejde fra statens side medført, at der ikke er blevet tilvejebragt deres medlemmer en fyldestgørende forsoning. Alt dette medvirker til, at der kan føres argumentation for at den manglende indsats, den strukturelle racisme og den store ulighed fastholder det kollektive traume.

Selvom der ikke længere er trussel om fysisk vold, er traumerne herefter med til, at ofrene stadig har psykiske mén og føler en usikkerhed overfor staten, som ikke anerkender deres erindringsnarrativ og ikke varetager deres rettigheder. Som eksempel på ovenstående argumentation, skriver menneskerettighedsorganisationen *Consejo Nacional de las Comunidades para el Desarrollo Integral de Guatemala* (CONCODIG) i 2014 således om det traume de overlevende lever med:

“After the signing of the Peace of nineteen ninety six, despite the bloodshed of many men, women, children and the elderly, the weapons were silenced but the spiral of violence continues today.”¹⁰⁴

Organisationerne og ofrenes vidnesbyrd gør det klart, at mindet om volden stadig er at finde i deres hverdag, på trods af borgerkrigens afslutning. Derfor må projektet også tilslutte sig de konklusioner, som Elizabeth Jelin, Sirkka Ahonen og Victoria Sanford fremhæver i deres analyser. Heri forstået, at ofre for voldshandlinger fanges i deres kollektive fortid og at de ikke kan slippe fri, hvis ikke deres erindringsfællesskaber anerkendes og deres krav til fulde føres ud i virkeligheden.

---

¹⁰⁴ CONCODIG, Albedrío: *Inhumación de 5 osamentas en el exdestacamento militar de Xejul, Us-pantán, El Quiché* (11. september 2014) <http://www.albedrio.org/htm/otrosdocs/comunicados/concodig-001.html> – konsulteret 26-05-2020

6. Fremtidsudsigter for ofrene i Guatemala

Omend Stantons teori om folkemordsstadier er skabt ud fra det Rwandiske folkemord, syntes teorien også at være retvisende for det guatemalanske folkemord. På trods af at der er forskel i de to eksempler, er især det tiende stadie, om benægtelse, sandhed og retfærdighed, yderst relevant i guatemalansk sammenhæng. Teorien fremhæver vigtigheden af, at man retsforfølger gerningsmændene for derigennem at skabe anerkendelse af ofrenes smerte samt give dem følelsen af retfærdighed. Det er Stantons opfattelse, at de som er øverst ansvarlige bag strategien for et folkemord bør dømmes gennem internationale eller nationale retsdomstole, hvorimod den almene fodsoldat, i lokale høringer og i samarbejde med ofrene, bør fortælle sandheden for derigennem at skabe forsoning. Stanton afslutter med at gøre det klart, at en stat i tiden efter et folkemord bør anerkende begivenhederne og dens ofre. Han påpeger, at dette kan gøres gennem undervisning og inklusion af ofrene i den nationale fortælling om fortiden.

Denne fremgangsmåde har vist sig mulig i situationer, hvor konflikten i langt højere grad ikke har haft en kamp om narrativer, og hvor der ikke har eksisteret en bred fornægtelse af folkemordets hændelser, eksempelvis Rwanda. I Guatemala er staten mere stædig i deres opfattelse af erindringsnarrativerne, dette grundet en forståelse af, at accepten af et folkemords-narrativ vil medføre ustabilitet og tab af legitimitet. Der kan argumenteres for, at indførelsen af Stantons teoretiske løsningsforslag ikke er mulige, så længe de nuværende institutioner ikke nedlægges og genopbygges ud fra et mere demokratisk grundlag.¹⁰⁵ Denne synsvinkel deles også af Sanford, som i sin forskning fremhæver omstruktureringen af statens institutioner som den optimale vej mod forsoning. Derfor er Stantons tiende stadies løsningsforslag et ønskescenarie, fremfor en realitet indenfor forsoningsprocessen i Guatemala. Den guatemalanske stat er simpelthen overbevist om, at hvis man begynder at sætte spørgsmålstegn ved det officielle narrativ vil det medføre, en øget risiko for at freden og stabiliteten brydes.

I bogen *Quiet Genocide* af Higonet fremgår det af kritikken, at det nærmest er umuligt at retsforfølge gerningsmænd efter folkemord, idet den nationale erindringspolitik ikke anerkender konflikten som et folkemord.¹⁰⁶ Det er dog ikke ensbetydende med, at det ikke er blevet prøvet. Siden CEH's konklusioner i 1999, har forskellige sammen slutninger af ofre arbejdet for at retsforfølge Efraín Ríos Montt, som var blevet et symbol

---

¹⁰⁵ Sanford: *Buried Secrets: Truth and human rights in Guatemala*, side 148

¹⁰⁶ Higonet: *Quiet Genocide*, side 137

på den vold ofrene havde været udsat for. Det skulle tage lang tid før det blev muligt at retsforfølge den tidligere guatemalanske leder, men i 2003 prøvede den spanske domstol at få ham og andre toppolitikere under borgerkrigen udleveret, for at kunne retsforfølge dem.¹⁰⁷ Dette blev ikke til noget og i 2007 blev Ríos Montt genvalgt til parlamentet, hvilket gav ham immunitet indtil 2012, hvor hans embedsperiode sluttede. Kort tid efter embedsperioden blev der igen ført retssag imod den tidligere statsleder, denne gang af den guatemalanske domstol. I 2013 blev han dømt for at have udtænkt folkemordet mod mayaerne, men før Ríos Montt kunne appellere, annullerede forfatningsdomstolen i Guatemala dommen. Retssagen skulle nu genstartes, men den 91-årige tidligere statsleder var syg og døde i 2018, altså før en ny domsafsigelse blev afsagt.¹⁰⁸

Forskeren David Stoll, som tidligere har vist sig kritisk i debatten om folkemord i Guatemala, kommenterede kort før Ríos Montts død i 2018, yderligere på spørgsmålet. Han nævner i sin artikel *Genocide in Guatemala?*, at det ikke ville give mening at retsforfølge Ríos Montt for folkemord, idet Montts forsvar og argumentation, ifølge Stoll, var god. Montts forsvar bestod i, at der ikke fandtes nogle skriftlige hensigtserklæringer, som vidnede om, at hæren havde beordret udryddelse af mayaerne. Ifølge Stoll kunne dette manglende bevis være til stor gavn for Ríos Montt, idet der ifølge paragraffer for folke-mords-forbrydelser skal påvises, at der var tale om en overlagt handling fra de øverst ansvarlige. David Stoll beskriver sin overbevisning på følgende måde:

“If under international law a genocide conviction requires the ‘intent to destroy, in whole or in part’ a racial or ethnic group, where exactly was proof of intent? Proving intent is a serious additional burden for prosecutors, which is why genocide is so much harder to prove than war crimes or crimes against humanity. There was plenty of evidence that the army had slaughtered entire non-resisting villages. But where was evidence that the army sought to exterminate Mayas as an ethnic or racial group?”¹⁰⁹

Han er fortsat af den overbevisning, at retssagen mod Ríos Montt ikke var legitim, men dog er dette ikke ensbetydende med, at han mener Montt var uskyldig. Han mener, at man

---

¹⁰⁷ *ibid.*, side 135-140

¹⁰⁸ Trial International: *Efrain Rios-Montt*, (6. november 2012, opdateret 5. april 2018) <https://trialinternational.org/latest-post/efrain-rios-montt/>, konsulteret 26-05-2020

¹⁰⁹ David Stoll: *Genocide in Guatemala?*, I: *Academic Ques. no 31* (Vermont: Academic Questions, no. 31, side 219–226, 2018)

i stedet for anklager om folkemord skulle have prøvet at retsforfølge Ríos Montt for krigsforbrydelser eller forbrydelser mod menneskerettighederne. Han mener altså, at man gennem andre former for retsforfølgelser vil kunne tilstræbe sig den retfærdighed og forsoning som mange af ofrene ønsker.

Som det fremgår i det analyserede kildemateriale i dette projekt, vinder Jesús sine retssager ved netop ikke at anklage sine gerningsmænd for folkemords-forbrydelser, men derimod for krigsforbrydelser. Omend det tog lange juridiske kampe og provokationer af hans PTSD, var det her igennem Jesús fandt retfærdighed og begyndende forløsning på sine traumer. Dog skal sådanne retssager vise sig at blive endnu mere besværlige i fremtiden, idet der kan konstateres, at regeringen i Guatemala i skrivende stund arbejder på at sikre straffrihed til en række gerningsmænd på trods af, at der opfordres til det modsatte fra flere sider. Derudover er kritikken fra det internationale samfund og mayaerne selv, at retssagerne ofte tager meget lang tid og at de ofte ikke kan betale sig at iværksætte. Human Rights Watch nævner eksempelvis i deres rapport *World Report 2020*, følgende om situationen for menneskerettighederne i Guatemala:

“In March 2019, Guatemalan Congress passed the second (of three required) approvals of a bill that would provide amnesty for genocide and other past atrocities, in clear violation of international human rights law. That same month, the Inter-American Court on Human Rights ordered Guatemala, in a binding ruling, to shelve the proposed legislation and in July 2019, Guatemala’s Constitutional Court issued a similar ruling. However, at time of writing, that had not happened.”¹¹⁰

Det er til diskussion, hvorvidt man bedst muligt sikrer retsforfølgelse af alle folkemordets gerningsmænd og om hvilke anklager de skal stå til ansvar overfor - dog er der ikke så stor tvivl om, at de skal retsforfølges og at dette vil styrke forsoningen i Guatemala.

Teorien, de ikke statslige organisationer og forskningen peger alle på, at retfærdigheden og retsforfølgelserne vil sikre en bedre forsoningsproces. Selv for den folkemords-kritiske Stoll er dette også gældende, omend det ifølge ham ikke bør være anklager om folkemord. Dette projekts analyse viser, at der er brug for at sandheden kommer frem i lyset for at skabe klarhed over ofrenes tvivl. Derudover er der, ifølge teorien, brug

---

¹¹⁰ Human Rights Watch: Guatemala - Events of 2019, (2020) <https://www.hrw.org/world-report/2020/country-chapters/guatemala>, konsulteret 26-05-2020

for at staten, eller det internationale samfund, retsforfølger de ansvarlige for forbrydelser mod FNs Menneskerettighedserklæring, som Guatemala også har underskrevet.¹¹¹ Uden en sådan løsning vil fremtiden for den del af den guatemalanske befolkning, som er fanget i mindet om vold og fornedrelse, forblive ekskluderet fra det resterende samfund. Samtidig vil statens bestræbelser på straffrihed for gerningsmændene splitte befolkningen yderligere mellem to dominerende narrativer.

---

¹¹¹ Higonet: *Quiet Genocide*, side 137

7. Konklusion

Den voldelige borgerkrig i Guatemala, som varede fra 1960 til 1996 er utvivlsomt en herteskerende historie om en civilbefolkning under pres og vold. I perioden mellem 1976 og 1986, blev civilbefolkningen og specielt mayaindianerne udsat for en række overgreb fra både oprørshæren, men i særlig grad fra regeringshæren. De som var heldige at overleve volden, stod tilbage med traumatiske erindringer af oplevelserne og manglende klarhed over, hvad der var sket med deres nærmeste. Massakre, voldtægter, bombardementer, mord, kidnapninger, hærværk og terror er blandt de traumer, som har rodfæstet sig i ofrenes hukommelse. Voldshandlingerne har medført en række krav for ofrene, eksempelvis hjælp til udgravningen af massegrave, retfærdighed og mindehøjtideligheder, hvor de værdigt kan ære deres afdøde, få klarhed og bearbejde deres egne traumer. Traumerne kan stadig spores i de vidnesbyrd, som blev foretaget 34 år efter selve voldsepisoderne og det står klart for de fleste af de interviewede ofre, at deres traumer er helt eller delvist uforløste.

Ofrenes erindringer skabes i de fællesskaber individet bevæger sig i, og ud fra deres identitetsmarkører, herunder etnicitet, køn og alder. Ifølge teorien indenfor kollektiv erindring er erindringsfællesskaberne med til at fordre en ny identitet med en stereotyp udgave af en fælles fortid - en fortid som i mayaernes tilfælde ikke stemmer overens med det officielle narrativ i Guatemala. For mayaerne er der, i deres vidnesbyrd, tilkendegivelse af, at deres traumer og det erindringsfællesskab de har opbygget, ikke bliver accepteret fra statslig side, og at dette udgør en betydelig årsag til, at de føler sig fanget i mindet om terror. Der argumenteres for, ligesom der gør i den gængse forskning, at der grundet en kamp om narrativer og usikkerheden i forhold til deres position i samfundet, findes et tilbagevendende uforløst kollektivt traume.

I tiden efter borgerkrigen, har den guatemalanske stat indirekte og direkte opbygget et narrativ, der er diametralt modsat ofrenes, hvorfor en kamp mellem de to narrativer udspilles - der er derfor tvivl om, hvilket et der bliver den officielle udlægning af fortiden. Victoria Sanford argumenterer i *Buried Secrets* for, at staten ikke ønsker at anerkende at der er foregået et folkemord under borgerkrigen og at dette ikke bør være en del af landets fortid. Hvis staten anerkender folkemord som en del af dens fortid, vil den kunne tabe legitimitet og magt. Ifølge statens egne udtalelser, er det nødvendigt at modsig sig narrativet der inkluderer folkemord, for at undgå social ustabilitet, samt for at promovere fred og fremtidens forsoning. Staten har med andre ord opbygget en national

sikkerhedsideologi, som nægter at der er tale om folkemord. Det er dog ifølge teorien ikke gennem benægtelse, at der dannes forsoning, men derimod er det gennem et samspil mellem sandhed og retfærdighed. Staten har dog valgt at fastholde sin overbevisning og mener fortsat, at der under borgerkrigen kun var tale om en intern væbnet konflikt med nogle uheldige civile ofre.

En lignende debat udspiller sig indenfor forskningen, hvor eksempelvis David Stoll er af den overbevisning, at der ikke er konkrete beviser i form af en hensigtserklæring fra statens side om, at man ønskede at udrydde mayaerne. Modsat mener Victoria Sanford, at man med Stolls synspunkter ikke inddrager mayaernes stemmer, samt blindt godtager statens præmisser. Uanset position, viser alt forskning inden for post-konflikt samfund og folkemord, at dialog og anerkendelse af ofrenes narrativ er vejen til en forsonet nation. Derfor er det benægtende statslige narrativ medvirkende til at statens forsonings-initiativer, samt de forskellige statsinstitutioner, der skal varetage borgernes rettigheder, ikke fyldestgørende kan nå deres målsætninger.

Der kan hermed argumenteres for, at erindringspolitik forhindrer en tilfredsstillende udførelse af eksempelvis FN's komité for historisk klarheds (CEH) anbefalinger til Guatemalas forsonings- og demokratiseringsprocesser. Jævnfør FN og Human Rights Watch, bliver statens forsoningsinitiativer ofte også nedprioriteret rent økonomisk. Der ligger også i kritikken, at staten fejler i forhold til ofrene, idet der menes, at statens forsoningsinitiativer ikke inkluderer mayaerne i deres struktur og processer. Det gøres dertil klart, at den strukturelle racisme, som har været til hindring for mayaernes position i samfundet siden europæernes kolonisering, stadig ikke er behandlet. Alt dette medfører, at mayaerne forhindres i aktivt at deltage i det resterende samfund. Det er for HRW og FN en hindring for forsoningen, at landet kæmper med en så udpræget ulighed mellem befolkningens etniske grupper, samt at statens manglende indsats gør, at ofrene fortsat ser sig afsondret fra det resterende samfund.

Modsat statens bestræbelser, er de ikke statslige organisationer i højere grad villige til at anerkende ofrenes narrativ og kæmpe for deres rettigheder. Grundlæggende ønsker organisationerne bedre vilkår for deres medlemmer, således at de får bedre rettigheder og hjælp til de udfordringer de står med. Omend organisationernes overordnede prioriteter er menneskerettigheder, har de hver især et mere specifikt fokuspunkt, som tager udgangspunkt i netop deres fællesskabs erindringer, udfordringer og traumer. Der argumenteres i opgaven for, at statens manglende indsats i forhold til ofrenes rettigheder

og deres ønsker for fremtiden, har skabt et tomrum, som forskellige ikke statslige organisationer har måtte imødekomme. Disse organisationer bliver ofte et modspil til det officielle narrativ, hvorfor deres hensigtserklæringer ofte bærer præg af en kritisk holdning til regeringens indsats indenfor netop deres interesseområde.

Tomrummet i Guatemala og ofrenes tilbagevendende kollektive traumer, kan ikke løses udelukkende gennem ikke statslige organisationer. Staten skal og må deltage i processen, hvis et splittet Guatemala skal samles. Fyldestgørende forsoning bliver derfor ikke en realistisk målsætning, hvis staten ikke sikrer retfærdighed til ofrene, ligeledes skal ofrenes rettigheder tages alvorligt, hvis uligheden, racismen og traumerne i det guatemalanske samfund skal forløses. De mange uforløste traumer kan kun imødekommes, hvis dialog og anerkendelse af erindringer bliver en alment udbredt fremgangsmåde for forsoning. De skarpe narrativer skaber en kamp, som fastholder og skaber nye splittelser i samfundet, provokerer og fordrer ulighed, både økonomisk, men bestemt også socialt. Derudover er det yderst vigtigt at markere vigtigheden af, at gerningsmændene føres til ansvar for deres gerninger, hvis man ifølge den brede forskning inderligt ønsker at hjælpe helingsprocessen for ofrenes mange uforløste traumer i Guatemala.

8. Bibliografi

8.1 Bøger og forskningsartikler

Ahonen, Sirkka: *Coming to Terms with a Dark Past: How Post-Conflict Societies Deal with History*. (Frankfurt: Internationaler Verlag der Wissenschaften, 2012)

Assmann, Jan: *Collective Memory and Cultural Identity*. (Tyskland: New German Critique no. 65, 1995)

Connerton, Paul: *Seven ways of forgetting*. (Cambridge: Memory Studies - Sage Publications, vol 1, 2008)

Higonnet, Etelle: *Quiet Genocide*. (New Brunswick, New Jersey: Transaction Publishers, 2009)

Hobsbawm, Eric & Ranger, Terence: *The Invention of Tradition*. (London: Cambridge University Press, 1983)

Jelin, Elizabeth: *State repression and the struggles for memory*. (London: Latin American Bureau, 2003)

Kiernan, Ben: *Wall of Silence: The Field of Genocide Studies and the Guatemalan Genocide*, i: Bernt Hagtvet: *Den dannede opprører*. (Oslo: Dreyers forlag, 2016)

Lehoucq, Fabrice: *The Politics of Modern Central America: Civil War, Democratization, and Underdevelopment*. (Greensboro: Cambridge University Press, 2012)

Menchú, Rigoberta: *I, Rigoberta Menchú: An Indian Woman in Guatemala*. (London: Verso, 1985)

Sanford, Victoria: *Buried Secrets: Truth and human rights in Guatemala*. (New York: Palgrave Macmillan, 2003)

Stanton, Gregory H.: *The Eight Stages of Genocide / The Ten Stages of Genocide* (The Yale Program in Genocide Studies, udgivet officielt 1998) (Opdateret 2013 i samarbejde med 'Genocide Watch') se: <https://www.genocidewatch.com/ten-stages-of-genocide>

Stoll, David: *Between Two Armies in the Ixil Towns of Guatemala*. (New York: Columbia University Press, 1993)

Stoll, David: *Evangelicals, Guerrillas, and the Army: The Ixil Triangle under Ríos Montt*, i: Robert M. Carmack: *Harvest of Violence. The Maya Indians and the Guatemalan Crisis*. (London: University of Oklahoma Press, 1988)

Stoll, David: *Genocide in Guatemala?* (Vermont: Academic Questions no. 31, side 219–226, 2018)

Warring, Anette: *Erindringer og Historiebrug - introduktion til et forskningsfelt I: Temp*, Tidsskrift for Historie - (Århus: Tidsskrift for Historie Vol. 2, 2011)

Wertsch, James V: *Voices of collective remembering* (St. Louis: Cambridge University Press, 2004)

Wilkinson, Daniel: *Silence on the Mountain* (Durham: Duke University Press, 2004)

8.2 Internetsider, links og avisartikler

Agencia EFE: *Pérez Molina: Genocide Trial Endangers Peace*, (Plaza Publica, 16. april 2013) <https://www.plazapublica.com.gt/content/perez-molina-tambien-afirma-que-el-juicio-por-genocidio-hace-peligro-la-paz>, konsulteret 23-05-2020

Aldrigmere.dk - <https://aldrigmere.dk/2019/03/28/stantons-model-folkekræbets-10-stadier/> - konsulteret 01-06-2020

Associated Press: *Guatemala's congress votes to deny genocide*, (15. maj 2014) <https://apnews.com/31f38834742f45c9ac08df3f78727a59?fbclid=IwAR27L-vNnx-ceAxWsRixcFM1ZvLRZawqgru0an09uxLKFzEjMVhFR FFcHU>, konsulteret 23-05-2020

Brewer, David: *Guatemala press freedom alarm*, (BBC, 28. juni 2003) <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/3028928.stm>

Centro Histórico y Educativo Río Negro: *Sitios conmemorativos*, <http://www.rio-negro.info/che/monumentos.html>, konsulteret 20-05-2020

CONAVIGUA: *Damos a conocer*, <http://conavigua.tripod.com/index.html>, konsulteret 21-05-2020

CONCODIG, Albedrío: *Inhumación de 5 osamentas en el exdestacamento militar de Xejul, Uspantán, El Quiché* (11. september 2014) <http://www.albedrio.org/htm/otrosdocs/comunicados/concodig-001.html>, konsulteret 26-05-2020

COPREDEH: *COPREDEH ha respondido a la creación de la Unidad de Género*, (9. marts 2016)

<http://copredeh.gob.gt/copredeh-ha-respondido-la-creacion-la-unidad-genero/>, konsulteret 21-05-2020

ECAP: *Propósito Institucional*, <http://ecapguatemala.org.gt/plan-estrategico/prop%C3%B3sito-institucional> - konsulteret 22-04-2020

FAMDEGUA: *¿Qué es la Iniciativa de Ley 35-90 sobre Desaparición Forzada?*, (21. november 2013) <http://famdeguagt.blogspot.com/>, konsulteret 21-05-2020

Gonzalez, Luis: *Presidente anuncia el cierre de la Sepaz y Secretaría de Asuntos Agrarios*, (República, 1. april 2020) <https://republica.gt/2020/04/01/presidente-cerrara-la-sepaz-y-secretaria-de-asuntos-agrarios/>, konsulteret 21-05-2020

International Justice Resource Center: *Guatemalan Court Suspends Genocide Retrial of Former Dictator* (8. Januar 2015) <https://ijrcenter.org/2015/01/08/guatemalan-court-suspends-genocide-retrial-of-former-dictator/>, konsulteret 28-05-2020

Paredes, Luisa: *Programa Nacional de Resarcimiento con pocos avances a 15 años de su creación*, (El Periódico, 8. Juni 2020) <https://elperiodico.com.gt/nacion/2018/05/08/programa-nacional-de-resarcimiento-con-pocos-avances-a-15-anos-de-su-creacion/>, konsulteret 21-05-2020

Paredes, Luisa: *Programa Nacional de Resarcimiento continúa desfinanciado*, (El periódico, 9. Juni 2020) <https://elperiodico.com.gt/nacion/2018/05/09/programa-nacional-de-resarcimiento-continua-desfinanciado/>, konsulteret 21-05-2020

Trial International: *Efrain Rios-Montt*, (6. november 2012, opdateret 5. april 2018), <https://trialinternational.org/latest-post/efrain-rios-montt/>, konsulteret 26-05-2020

UNDP: *Día nacional de la Dignidad de las Víctimas del Conflicto Armado Interno*. (UNDP, 25. februar 2015) <https://www.gt.undp.org/content/guatemala/es/home/presscenter/articles/2016/02/25/d-a-nacional-de-la-dignidad-de-las-victimas-del-conflicto-armado-interno.html>, konsulteret 21-05-2020

USC Shoah Foundation: *The Guatemalan Genocide Video Testimonies*
<https://sfi.usc.edu/collections/guatemalan>

Bemærk til ovenstående, at adgangen til videoarkivet foregår via <https://vhaonline.usc.edu/> hvilket kræver login.

Denne database indeholder alle videovidnesbyrdene, som danner kildegrundlaget i denne opgave, konsulteret 14-03-2020

8.3 Rapporter, lovtekster og dokumenter

CERD: *Concluding on the combined sixteenth and seventeenth periodic reports of Guatemala*, udgivet af FN (27. maj 2019) <https://undocs.org/en/CERD/C/GTM/CO/16-17>, konsulteret 22-04-2020

Diario de Centro América - Organo oficial de la república de Guatemala, C.A.: *Congreso de la república de Guatemala - Punto Resolutivo Número 3-2014*, (Guatemala City, Guatemala, maj 2014)

https://www.congreso.gob.gt/assets/uploads/info_legislativo/puntos_resolutivos/003-2014.pdf

Human Rights Watch: *Guatemala - Events of 2019*, (2020) <https://www.hrw.org/world-report/2020/country-chapters/guatemala>

Wilkinson, Daniel: *Guatemala: A Human Rights Update*, udgivet af Human Rights Watch, (USA, 16. oktober 2003)